

CKO Crnogorski
Kvalifikacioni
Okvir

Crna Gora
Ministarstvo prosvjete

 European
Qualifications
Framework

Priručnik Nacionalni okvir kvalifikacija u Crnoj Gori urađen je uz podršku Erasmus+ projekta „Podrška Evropskom okviru kvalifikacija u Crnoj Gori za 2016. godinu“. Ova publikacija odražava samo stanovišta autora i Evropska komisija i Izvršna agencija za obrazovanje, audiovizuelnu umjetnost i kulturu Evropske komisije ne mogu se smatrati odgovornim za bilo kakav vid upotrebe informacija koje publikacija sadrži.

PRIRUČNIK

Ministarstvo prosvjete

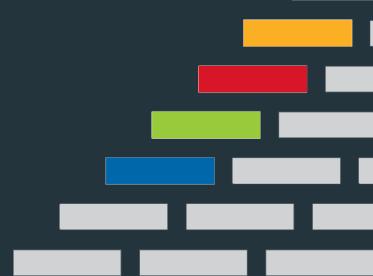

Da je vječna Crna Gora

NACIONALNI OKVIR KVALIFIKACIJA U CRNOJ GORI

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Dušan Bošković • Svetlana Čabarkapa • Rajko Kosović
Mladen Perazić • Vesna Radulović

Crnogorski
Kvalifikacioni
Okvir

Crna Gora
Ministarstvo prosvjete

European
Qualifications
Framework

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

PRIRUČNIK

NACIONALNI OKVIR

KVALIFIKACIJA

U CRNOJ GORI

Crna Gora
Ministarstvo prosvjete

Izdavač

Ministarstvo prosvjete

Autori

Dušan Bošković • Svetlana Čabarkapa • Rajko Kosović • Mladen Perazić
Vesna Radulović

Stručni konsultanti

Julka Ostojić • Magdalena Peković

Urednik

Branko Kumer

Lektor i korektor

Ljubinka Nedić

Dizajn i priprema za štampu

Danilo Gogić

Štampa

AP Print

Tiraž

300

Godina izdanja

2016.

©Copyright

Sva prava na ovaj priručnik su zadržana. Zakonom o autorskim pravima, nijedan dio ovog priručnika, u bilo kojoj formi ili obliku, kao i čuvanje u bazi podataka ili dalje proslijeđivanje nije moguće bez odobrenja izdavača.

SKRAĆENICE

CEDEFOP	Evropski centar za razvoj stručnog osposobljavanja
CSO	Centar za stručno obrazovanje
CSPK	Crnogorski sistem prenosa kredita
ECTS	Evropski sistem prenosa i akumuliranja kredita
ECVET	Evropski kreditni sistem za stručno obrazovanje i osposobljavanje
EOK	Evropski okvir kvalifikacija za cijeloživotno učenje
EQF AG	Savjetodavna grupa za Evropski okvir kvalifikacija
EQF NCP	Nacionalna koordinaciona tačka za Evropski okvir kvalifikacija
ESCO	Evropske vještine/kompetencije, kvalifikacije i zanimanja
EU	Evropska unija
EURES	Evropski portal za radnu mobilnost
ILO	Međunarodna organizacija rada
ISCO	Međunarodna standardna klasifikacija zanimanja
LOQ	Portal za mogućnosti učenja i kvalifikacije u Evropi
NOK	Nacionalni okvir kvalifikacija
QF-EHEA	Okvir kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja
„Sl. list CG“	„Službeni list Crne Gore“
ZZŠ	Zavod za školstvo

SADRŽAJ

1. UVOD 9

2. OBRAZOVNI SISTEM U CRNOJ GORI 13

2.1. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje	13
2.2. Osnovno obrazovanje i vaspitanje	13
2.3. Opšte srednje obrazovanje (gimnazija)	14
2.4. Stručno obrazovanje	14
2.4.1. Niže stručno obrazovanje	14
2.4.2. Srednje stručno obrazovanje	15
2.4.3. Više stručno obrazovanje	16
2.5. Visoko obrazovanje	16
2.6. Obrazovanje odraslih	17
2.7. Inkluzivno obrazovanje	18
2.8. Cjeloživotno učenje i priznavanje neformalnog i informalnog učenja	20
2.9. Obezbeđivanje kvaliteta	22
2.9.1. Obezbeđivanje kvaliteta do nivoa visokog obrazovanja	22
2.9.2. Obezbeđivanje kvaliteta na nivou visokog obrazovanja	23
2.10. Ishodi učenja	24
2.11. Kreditno vrednovanje	26

3. EVROPSKI OKVIR KVALIFIKACIJA ZA CJEOŽIVOTNO UČENJE 29

3.1. Uloga i značaj Evropskog okvira kvalifikacija	29
3.2. Karakteristike Evropskog okvira kvalifikacija	30
3.3. Dobiti od uspostavljanja Evropskog okvira kvalifikacija	31
3.4. Informisanje i transparentnost u EU prostoru	32
3.5. Preporuka Evropske komisije	33

4. NACIONALNI OKVIR KVALIFIKACIJA U CRNOJ GORI 37

4.1. Zakonski osnov	38
4.2. Razvoj Nacionalnog okvira kvalifikacija	39

4.2.1. Savjet za kvalifikacije	39
4.2.2. Sektorske komisije	40
4.2.3. Metodološka dokumenta	40
4.2.4. Odjeljenje za nacionalni okvir kvalifikacija	41
4.3. Referenciranje nacionalnih okvira kvalifikacija s Evropskim okvirom kvalifikacija	41
4.4. Usklađenost Nacionalnog okvira kvalifikacija sa Evropskim okvirom kvalifikacija	43
4.5. Osnovni elementi Nacionalnog okvira kvalifikacija	44
4.5.1. Kvalifikacija	44
4.5.1.1. Naziv kvalifikacije	45
4.5.1.2. Standard kvalifikacije	45
4.5.2. Nivoi i opisi nivoa	46
4.5.3. Tipovi kvalifikacija	46
4.6. Sektori kvalifikacija	47
4.7. Procedure razvijanja kvalifikacija	50
4.7.1. Razvijanje kvalifikacija od I do V nivoa	50
4.7.1.1. Inicijativa za razvijanje kvalifikacije	51
4.7.1.2. Razvijanje standarda zanimanja, obrazovnog ili drugog standarda	52
4.7.1.3. Razvijanje standarda kvalifikacije	53
4.7.2. Razvijanje kvalifikacija od VI do VIII nivoa	54
4.8. Svrstavanje kvalifikacija u NOK	55
4.9. Primjena Nacionalnog okvira kvalifikacija u Crnoj Gori	57

5. POJMOVNIK 61

6. LITERATURA 67

7. PRILOZI 71	
7.1. Opisi nivoa EOK-a i NOK-a	72
7.2. Inicijativa za razvijanje kvalifikacije – formular	79
7.3. Sadržaj standarda kvalifikacije – obrazac	80

PREDGOVOR

Svaka država određuje koncepciju i sadržaj sistema obrazovanja kao najsnažnijeg instrumenta društvene percepcije i oblika socijalizacije. Zbog njegovog ključnog značaja za socijalnu koheziju i ekonomski napredak države preuzimaju brigu o obrazovanju i njegovom finansiranju, a kroz obrazovanje u sadržajnom smislu nastoje utvrditi društvene norme i vrijednosti i izgraditi osjećaj pripadnosti zajednici, društvenoj grupi, kao i osjećaj za vlastitu kulturu.

U svim državama postoji jaka veza sistema obrazovanja sa istorijom znanja i istorijom društvenih promjena te države. Institucionalno obrazovanje teži da kod pojedinca, kroz proces osposobljavanja, pored usvajanja društvenih vrijednosti, razvije znanja i vještine potrebne za svakodnevni život i za stručni rad. Obrazovanje kao izraz društvenog sistema danas znači jednakost mogućnosti, odnosno predstavlja osnovu za emancipaciju čovjeka i ostvarivanje identiteta pojedinca. Iako se stiče individualno, znanje je postalo bogatstvo svih pripadnika zajednice. Znanje je jedina individualna vrijednost koja u praksi postaje zajednička vrijednost i koristi cijeloj zajednici.

U posljednjih četrdeset godina razvila se filozofija cjeloživotnog učenja. Cjeloživotno učenje predstavlja svaku aktivnost učenja tokom cijelog života pojedinca u cilju unapređenja znanja, vještina i kompetencija. Ono obuhvata učenje u svim životnim razdobljima (od rane mladosti do starosti) i u svim oblicima u kojima se ostvaruje (formalno, neformalno i informalno).

Iako svaka država ima vlastiti sistem obrazovanja i osposobljavanja, nije više moguće zatvarati oči pred globalizacijom. Na tržištu rada za znanje, vještine i kompetencije ne postoje granice. Osnova ekonomskog napretka i socijalne kohezije društva jeste kvalitet ljudskog i socijalnog kapitala, koji su rezultat obrazovanja. U svjetlu globalizacije to znači zahtjev građana da im se omogući obrazovanje i osposobljavanje i time dostupnost sticanja znanja, vještina i kompetencija koje im omogućavaju mobilnost i konkurentnost na globalnom tržištu rada.

Svrha Priručnika o Nacionalnom okviru kvalifikacija u Crnoj Gori je da prije svega javnosti predstavi suštinu i odlike Nacionalnog okvira kvalifikacija, kao i koristi za društvo i pojedince od njegovog uspostavljanja i povezivanja sa Evropskim okvirom kvalifikacija.

Priručnik je kao sistematican pregled procedura u Nacionalnom okviru kvalifikacija namijenjen i akterima u procesu predlaganja i razvijanja kvalifikacija, kao i ustanovama i tijelima koje se brinu o obezbjeđivanju kvaliteta u ovoj oblasti.

Obuhvat pitanja koja se definišu Nacionalnim okvirom kvalifikacija izuzetno je širok, a uzimajući u obzir da će Okvir imati uticaja na sve građane u Crnoj Gori, poslodavce, zaposlene, ali i na mobilnost studenata i radne snage, u Priručniku su objašnjeni najvažniji pojmovi i elementi Nacionalnog okvira kvalifikacija, način predlaganja, razvijanja i svrstavanja kvalifikacija i njihova prepoznatljivost i uporedivost na nacionalnom i međunarodnom nivou.

1

UVOD

1.

UVOD

Brzi razvoj novih tehnologija, proces globalizacije, česte promjene potreba tržišta rada i rastuća težnja za visokokvalifikovanom radnom snagom nameću nužnost cjeloživotnog učenja i uspostavljanja fleksibilnog, otvorenog, prohodnog sistema obrazovanja, koji svakom pojedincu nudi različite mogućnosti za obrazovanje, napredovanje i priznavanje stečenih znanja. Pored sticanja kvalifikacija u formalnom obrazovanju, svakom pojedincu je omogućeno da stiče znanja i verifikuje stečena znanja i vještine te tako unaprijedi lični i profesionalni razvoj odnosno poboljša svoju konkurentnost na tržištu rada.

Globalna povezanost i međuzavisnost država utiču na ubrzanje društvenih, ekonomskih, obrazovnih i kulturnih promjena, kao i integrativnih tokova u svim oblastima ljudskog djelovanja. Resursi znanja ključni za ekonomski razvoj društva pod snažnim su uticajem procesa globalizacije.

Globalizacija podrazumijeva da za znanje, vještine i kompetencije ne postoje granice na tržištu rada. Glavna odrednica ekonomskog razvoja i socijalne kohezije društva je kvalitet ljudskog i socijalnog kapitala koji je rezultat obrazovanja. To u svijetu globalizacije znači potrebu građana da se obrazuju tako da im bude dostupno sticanje znanja, vještina i kompetencija koje im omogućavaju mobilnost i konkurentnost na tržištu rada. Obrazovanje je dakle usmjereno ka tome da se unapređuje i transformiše u moderne obrazovne modele koji će omogućiti sticanje kvalifikacija koje će biti priznate i izvan pojedinih nacionalnih sistema, omogućivši tako mobilnost i konkurentnost na globalnom tržištu rada.

Podržavanje mobilnosti u učenju, razumijevanje drugih kultura, korišćenje informacionih tehnologija, poznavanje stranih jezika, nikad nije bilo važnije nego danas. Mobilni učenik i student je budući mobilni radnik koji uspješno gradi svoju karijeru na promjenljivom tržištu rada.

Cjeloživotno učenje postaje neminovnost i obaveza savremenog čovjeka jer se globalna ekonomija mijenja stalno i ubrzano i uzrokuje potrebu za novim kvalifikacijama. Jednom stećena znanja i kvalifikacije nijesu dovoljni za uspješno obavljanje posla i napredak u karijeri, stoga cjeloživotno učenje predstavlja intenciju koja omogućava kompetentnost i konkurentnost svakog pojedinca. Ovo direktno utiče na unapređenje kvaliteta obrazovanja, rada obrazovno-vaspitnih ustanova, univerziteta, programa obrazovanja za odrasle i stručnih programa obuke.

Obrazovni sistemi u Evropi i svijetu kao prioritet postavljaju osposobljavanje pojedinaca koji mogu uspješno odgovoriti na promjenljive zahtjeve i izazove savremenog svijeta. Promjene obrazovanja vide se kao nužne i usmjerene su na razvoj nacionalnih okvira kvalifikacija koji se opisuju kroz ishode učenja.

Za upoređivanje kvalifikacija stečenih u različitim nacionalnim obrazovnim sistemima razvijen je Evropski okvir kvalifikacija (EOK), u kojem se vrste kvalifikacija i nivoi kvalifikacija opisuju kroz ishode učenja.

Zemlje Evropske unije opredijeljene su da svoje nacionalne okvire kvalifikacija povežu sa Evropskim okvirom kvalifikacija kako bi se olakšala mobilnost u procesu obrazovanja i zapošljavanja.

Kao moderna država uključena u integrativne procese Crna Gora je proces povezivanja svog Nacionalnog okvira kvalifikacija sa Evropskim okvirom kvalifikacija uspješno završila 2014. godine. Nacionalni okvir kvalifikacija omoguće građanima Crne Gore, sa kvalifikacijama stečenim u Crnoj Gori mobilnost u oblasti obrazovanja i zapošljavanja, uporedivost kvalifikacija na nacionalnom i međunarodnom nivou, vrednovanje neformalnog i informalnog učenja i njegovo povezivanje sa formalnim obrazovanjem, kao i isticanje značaja cjeloživotnog učenja u cilju izgradnje jakog sektora obrazovanja odraslih, jačanja zapošljivosti i mobilnosti i povećanja motivacije svakog pojedinca za cjeloživotno učenje.

„Podržavanje mobilnosti u učenju, razumijevanje drugih kultura, korišćenje informacionih tehnologija, poznavanje stranih jezika, nikad nije bilo važnije. Mobilni učenik i student je budući mobilni radnik koji uspješno gradi svoju karijeru na promjenljivom tržištu rada.“¹

¹ Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2015-2020), Vlada Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, Podgorica, 2014. godine, str. 4.

2

OBRAZOVNI SISTEM U CRNOJ GORI

2.

OBRAZOVNI SISTEM U CRNOJ GORI

Obrazovni sistem u Crnoj Gori sastoji se od predškolskog vaspitanja i obrazovanja, osnovnog obrazovanja i vaspitanja, opšteg srednjeg obrazovanja (gimnazije), stručnog obrazovanja, visokog obrazovanja i obrazovanja odraslih.

2.1. PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje ostvaruje se u ustanovama predškolskog vaspitanja i obrazovanja, koje se mogu osnivati kao privatne i javne ustanove. Zavisno od uzrasta predškolsko vaspitanje i obrazovanje obavlja se u jaslicama (djeca uzrasta do 3 godine) i vrtićima (od 3 godine starosti do polaska u osnovnu školu). Nivo predškolskog vaspitanja i obrazovanja obuhvata obrazovne programe koji su predviđeni za djecu do šeste godine starosti i predstavlja prvi korak u organizovanom obrazovanju. Ovaj vid obrazovanja nije obavezan i nije preduslov za pohađanje osnovne škole.

2.2. OSNOVNO OBRAZOVANJE I VASPITANJE

Osnovno obrazovanje i vaspitanje realizuje se u osnovnoj školi, obavezno je i besplatno za svu djecu uzrasta od šest do petnaest godina. Obrazovni programi devetogodišnje osnovne škole realizuju se u tri ciklusa po tri godine. U prvom ciklusu znanja i postignuća učenika vrednuju se i iskazuju opisno, a u drugom i trećem ciklusu ocjenjivanje je brojčano. Učenici u trećem ciklusu imaju mogućnost izbora nastavnih predmeta u skladu sa svojim potrebama, mogućnostima i interesovanjima.

2.3. OPŠTE SREDNJE OBRAZOVANJE (GIMNAZIJA)

Opšte srednje obrazovanje traje četiri godine. Budući da ovaj vid obrazovanja priprema učenike za dalje, univerzitetsko školovanje Crna Gora se odlučila za opštu gimnaziju koja učenicima pruža najšira znanja iz više oblasti.

Osim opšte gimnazije, postoje i specijalizovana odjeljenja gimnazije sa fokusom na pojedine nastavne predmete, ili grupe nastavnih predmeta:

- Matematička gimnazija
- Filološka gimnazija
- Sportska gimnazija - nastava se izvodi po obrazovnom programu opšte gimnazije, ali se dužnosti učenika prilagođavaju njihovim sportskim obavezama
- Dvojezična gimnazija - jedan broj nastavnih predmeta izučava se na engleskom jeziku

Na kraju gimnazijskog obrazovanja učenici polažu eksterni maturski ispit koji predstavlja opšti uslov za nastavak obrazovanja na visokoškolskoj ustanovi. Završetkom obrazovnog programa opšte gimnazije učenik stiče kvalifikaciju nivoa opšteg srednjeg obrazovanja koja se potvrđuje diplomom i ima prohodnost ka svim fakultetima.

2.4. STRUČNO OBRAZOVANJE

Stručno obrazovanje, u skladu sa zakonskim odredbama, može se realizovati kao:

- niže stručno obrazovanje
- srednje stručno obrazovanje
- više stručno obrazovanje

2.4.1. Niže stručno obrazovanje

Niže stručno obrazovanje traje dvije godine i završava se polaganjem praktičnog ispita. Ispit se sastoji iz izrade i odbrane praktičnog rada. Završetkom nižeg stručnog obrazovanja stiče se kvalifikacija nivoa nižeg stručnog obrazovanja.

2.4.2. Srednje stručno obrazovanje

Srednje stručno obrazovanje realizuje se kroz obrazovne programe u trogodišnjem trajanju i obrazovne programe u četvorogodišnjem trajanju. Završetkom srednjeg stručnog obrazovanja stiče se kvalifikacija nivoa srednjeg stručnog obrazovanja.

Srednje stručno obrazovanje u trogodišnjem trajanju završava se polaganjem završnog ispita, a u četvorogodišnjem trajanju završava se polaganjem stručnog ispita. Stručni ispit može da bude eksterni i interni. Eksterni stručni ispit, koji je uslov za nastavak obrazovanja na ustanovama visokog obrazovanja, sprovodi Ispitni centar, u saradnji sa školom. Interni stručni ispit sprovodi škola.

Srednje stručno obrazovanje realizuje se i na albanskom jeziku u tri srednje mješovite škole u opštinama Tuzi, Plav i Ulcinj.

Sistem stručnog obrazovanja omogućava sticanje majstorskog zvanja, kao nastavak stručnog usavršavanja nakon završene trogodišnje ili četvorogodišnje stručne škole. Majstorsko zvanje stiče se polaganjem majstorskog ispita. Pravo da polažu majstorski ispit imaju kandidati koji su završili trogodišnju stručnu školu i imaju tri godine radnog iskustva u struci, kao i kandidati koji su završili četvorogodišnju stručnu školu i imaju dvije godine radnog iskustva u struci.

Nakon uspješnog završetka dvogodišnjeg obrazovanja moguće je nastaviti obrazovanje u trogodišnjim stručnim školama, uz polaganje dopunskih i diferencijalnih ispita. Učenik koji je završio dvogodišnje ili trogodišnje obrazovanje može nastaviti obrazovanje po programima u četvorogodišnjem trajanju, uz polaganje dopunskih i diferencijalnih ispita.

Kandidati koji su položili eksterni stručni ispit mogu se direktno upisati u odgovarajuću višu stručnu školu. U višu stručnu školu mogu se upisati i lica sa položenim majstorskim ispitom, uz polaganje dodatnih ispita (opšteobrazovnih nastavnih predmeta stručnog ispita).

Lice koje je završilo četvorogodišnju stručnu školu, a želi da stekne gimnazijsku maturu, može da pohađa maturski tečaj. Lice koje je završilo gimnaziju, a želi da stekne diplomu četvorogodišnje stručne škole, može da pohađa stručni tečaj.

Odrasli koji žele da steknu kvalifikaciju nivoa obrazovanja obrazuju se po prilagođenim javno važećim obrazovnim programima formalnog obrazovanja.

2.4.3. Više stručno obrazovanje

Više stručno obrazovanje kao nastavak srednjeg stručnog obrazovanja traje dvije godine i završava se polaganjem diplomskog ispita. Završetkom višeg stručnog obrazovanja stiče se kvalifikacija nivoa višeg stručnog obrazovanja.

2.5. VISOKO OBRAZOVANJE

Struktura obrazovnog procesa u okviru visokog obrazovanja usaglašena je sa savremenim kretanjima u Evropi, utvrđivanjem tri nivoa visokog obrazovanja:

- dodiplomski nivo,
- postdiplomski (specijalističke i magistarske studije) nivo,
- doktorski nivo.

Danas pored Univerziteta Crne Gore, postoje i dva privatna univerziteta, kao i devet samostalnih privatnih fakulteta i jedan samostalni državni fakultet.

Mobilnost studenata, kao jedna od najvažnijih tekovina Bolonjskog procesa, u primjeni je i u sistemu visokog obrazovanja Crne Gore. Student ima pravo da posredstvom programa za razmjenu studenata u toku studija provede određeno vrijeme na drugoj ustanovi visokog obrazovanja.

Studijski programi mogu biti akademski i primijenjeni. Nakon završenih akademskih studija student ima pruhodnost ka doktorskim studijama, a nakon završenih primijenjenih studija student ima pruhodnost do magistrature.

Dodiplomske studije realizuju se u skladu sa evropskim sistemom i principima Bolonjske deklaracije kao primijenjene ili akademске u trajanju od tri, odnosno četiri godine, s izuzetkom osnovnih studija medicinskih nauka koje traju duže (stomatologija i farmacija pet godina, a medicina šest godina). Postdiplomske specijalističke studije traju jednu godinu.

Postdiplomske magistarske studije (akademске i primijenjene) traju jednu godinu nakon specijalističkih studija, a dvije godine nakon osnovnih studija. Doktorske studije traju tri godine.

Evropski sistem prenosa i akumuliranja kredita (ECTS) od 2004. godine obavezno primjenjuju sve ustanove visokog obrazovanja u Crnoj Gori. Kreditno vrednovanje omogućava da se njime izrazi obim određenog studijskog programa, godine, semestra i svakog predmeta pojedinačno u okviru studijskog programa. Opterećenje studenta tokom studijske godine iznosi 60 kredita.

„Mobilnost studenata, kao jedna od najvažnijih tekovina Bolonjskog procesa, u primjeni je i u sistemu visokog obrazovanja Crne Gore. Student ima pravo da posredstvom programa za razmjenu studenata u toku studija provede određeno vrijeme (semestar ili studijsku godinu) na drugoj ustanovi visokog obrazovanja. Takođe, studenti mogu biti u programima mobilnosti i na osnovu bilateralnih ugovora između univerziteta.“¹

Prema Evropskom modelu urađen je Dodatak diplomi koji se studentima izdaje uz diplomu nakon završetka određenog nivoa studija. Sadržaj Dodatka diplome, koji je identičan i obavezujući obrazac za sve ustanove visokog obrazovanja u Crnoj Gori, propisan je aktom Ministarstva prosvjete. Dodatak diplomi sadrži sve podatke značajne za određenog studenta i predstavlja transparentan prikaz studentovog učinka i postignutih rezultata u savladavanju ciljeva određenog studijskog programa. Dodatak diplomi izrađuje se dvojezično, na engleskom i službenom crnogorskom jeziku, kao i na jezicima koji su u službenoj upotrebi u Crnoj Gori (srpski, bosanski, albanski i hrvatski).

2.6. OBRAZOVANJE ODRASLIH

Obrazovanje odraslih dio je jedinstvenog obrazovnog sistema Crne Gore. Odrasli se, po sopstvenom izboru, uključuju u obrazovanje i osposobljavanje radi poboljšanja znanja, vještina i kompetencija, podizanja nivoa ličnog i profesionalnog razvoja, zapošljivosti i konkurentnosti na globalnom tržištu rada.

Obrazovanje odraslih namijenjeno je različitim ciljnim grupama: nezaposlenim licima bez kvalifikacije ili sa kvalifikacijom koja nije konkurentna na tržištu rada, zaposlenim licima, licima koja su napustila obrazovanje prije sticanja kvalifikacije. Odrasli mogu sticati kvalifikaciju nivoa obrazovanja (formalno obrazovanje) u skladu sa propisima koji uređuju ovu oblast ili stručnu kvalifikaciju, u skladu sa Zakonom o nacionalnim stručnim kvalifikacijama.

Obrazovanje odraslih namijenjeno je nezaposlenim licima bez kvalifikacije ili sa kvalifikacijom koja nije konkurentna na tržištu rada, zaposlenim licima, licima koja su napustila obrazovanje prije sticanja kvalifikacije.

¹ Referencing the Montenegrin Qualifications Framework to the European Qualifications Framework for Lifelong Learning and the Qualifications Framework for the European Higher Education Area, August 2014, p. 18.

Obrazovanje odraslih može da se organizuje u školi, specijalizovanoj organizaciji za obrazovanje odraslih, ustanovi za smještaj i brigu lica sa posebnim potrebama, kao i kod drugih pravnih lica koja ispunjavaju propisane uslove i imaju licencu za rad u skladu sa zakonom. Za odrasle je prilagođen program osnovne škole, a stručne škole koje imaju licencu da sprovode programe obrazovanja odraslih takođe prilagođavaju realizaciju programa potrebama odraslih.

Odrasli mogu radi sticanja nacionalne stručne kvalifikacije ili ključne vještine provjeravati, potvrđivati ili dokazivati znanja, vještine i kompetencije, bez obzira na način njihovog sticanja, kod licenciranog organizatora obrazovanja odraslih, nakon čega im se izdaje sertifikat u skladu sa posebnim propisom.

2.7. INKLUSIVNO OBRAZOVANJE

Svakom djetetu obezbijediti i omogućiti obrazovanje u skladu sa njegovim interesovanjima i mogućnostima.

Polazeći od poštovanja prava djece sa posebnim obrazovnim potrebama, razvoj inkluzivnog obrazovanja jedan je od prioriteta reforme obrazovanja u Crnoj Gori. Cilj je da se djeci sa posebnim obrazovnim potrebama obezbijedi kvalitetno vaspitanje i obrazovanje, prilagođeno njihovim razvojnim i edukativnim mogućnostima, kako bi se osposobili za samostalan život.

Obezbeđivanjem prilagođene, visokokvalitetne i sveobuhvatne usluge za razvoj potencijala djece do najveće moguće mјere stvorene su pretpostavke da nijedno dijete ne bude isključeno iz svih aspekata školovanja i da se svakom djetetu obezbijedi obrazovanje u skladu sa njegovim interesovanjima i mogućnostima.

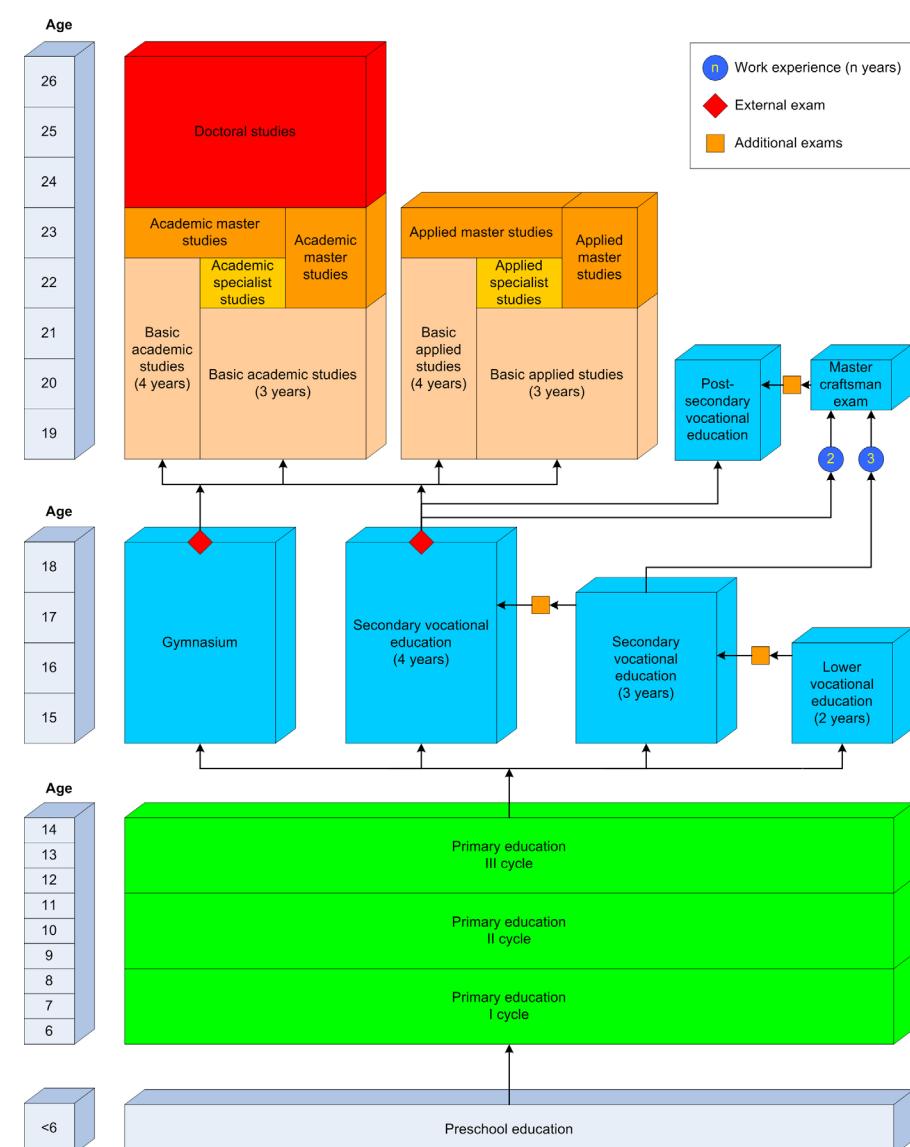
Stvaranje uslova za inkluzivno obrazovanje predstavlja dio cijelokupne reforme vaspitno-obrazovnog sistema i podrazumijeva stvaranje obrazovnih institucija koje će izlaziti u susret potrebama i mogućnostima sve djece sa posebnim obrazovnim potrebama.

„Djeca sa posebnim obrazovnim potrebama obrazovanje stišu: u odjeljenjima redovnih škola (kao prvi izbor), posebnim odjeljenjima pri redovnim školama (uz zajedničku nastavu pojedinih nastavnih predmeta sa vršnjacima u redovnim odjeljenjima) i u resursnim centrima (kada je to u jedinom i najboljem interesu djeteta).“²

² Referencing the Montenegrin Qualifications Framework to the European Qualifications Framework for Lifelong Learning and the Qualifications Framework for the European Higher Education Area, August 2014, p. 7.

Učeniku sa posebnim obrazovnim potrebama škola može obezbijediti asistenta u nastavi, koji obavlja tehničku pomoć. Odlukom Vlade od septembra 2015. godine, podršku asistenta u nastavi realizuju vaspitno-obrazovne ustanove, a finansijska sredstva se obezbjeđuju preko Programa javnih radova Zavoda za zapošljavanje.

Slika 1: Obrazovni sistem u Crnoj Gori³

³ Ibid, p. 8.

2.8. CJEOŽIVOTNO UČENJE I PRIZNAVANJE NEFORMALNOG I INFORMALNOG UČENJA

Kada se govori o učenju i procesima učenja uglavnom se misli na formalni kontekst učenja u školi. Danas postoje neograničene mogućnosti svakodnevnog učenja van škole. Ljudi uče na radnom mjestu, u slobodno vrijeme, putem medija, na raznim kursevima, u krugu porodice.

Ključne kompetencije:
komunikacija na maternjem jeziku, komunikacija na stranom jeziku, matematička pismenost i osnovna znanja iz nauke i tehnologije, digitalna kompetencija, učiti kako se uči, socijalna i građanska kompetencija, preduzetništvo, kulturna svijest i izražavanje.

Cjeloživotno učenje odnosi se na sve aktivnosti sticanja znanja i vještina tokom života sa ciljem njihovog unapređenja u okviru ličnog, građanskog, društvenog ili profesionalnog razvoja i djelovanja pojedinca. Ovaj koncept obuhvata učenje u svim životnim razdobljima i u svim oblicima, odnosno uključuje programe formalnog obrazovanja, neformalnog obrazovanja, ali i nemajerno, neorganizovano i spontano sticanje znanja i vještina.

U osnovi koncepta cjeloživotnog učenja nalazi se usvajanje ključnih kompetencija koje predstavljaju prenosni, višefunkcionalni skup znanja, vještina i stavova potrebnih svakom pojedincu za njegov lični razvoj, društvenu uključenost i zapošljavanje. Evropski referentni okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje⁴ utvrđuje sljedećih osam grupa ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje: komunikacija na maternjem jeziku, komunikacija na stranom jeziku, matematička pismenost i osnovna znanja iz nauke i tehnologije, digitalna kompetencija, učiti kako se uči, socijalna i građanska kompetencija, preduzetništvo, kulturna svijest i izražavanje. Sve kompetencije smatraju se jednakim važnim, s obzirom na to da svaka od njih doprinosi uspješnom sticanju u društvu koje se bazira na znanju.

Za koncept cjeloživotnog učenja najznačajniji su ciljevi ekonomске prirode, kao što je postizanje veće konkurentnosti i trajne zapošljivosti. Uz to ne smiju se zanemariti jednako važni ciljevi koji doprinose aktivnoj ulozi pojedinca u društvu (podsticanje društvene uključenosti, razvoj aktivnog građanstva, razvijanje individualnih potencijala pojedinaca itd.).

Važni ciljevi cjeloživotnog učenja su: podizanje opšteg nivoa obrazovanosti svih građana, oblikovanje društveno aktivnih, uključenih i odgovornih

pojedinaca, osposobljavanje pojedinaca za snalaženje u promjenljivom radnom i društvenom okruženju i viši nivo zaposlenosti.

Cjeloživotno učenje podrazumijeva kontinuirano učenje i usavršavanje, a njegova suština je u nadogradnji formalnog obrazovanja sa neformalnim i informalnim vidom obrazovanja, u objedinjavanju sva tri obrazovna vida.

Evropska komisija opisuje **formalno obrazovanje** kao „učenje, koje se obično odvija u vaspitno-obrazovnoj ustanovi, koje je strukturirano u pogledu ciljeva, vremena i zahtjeva učenja, a koje vodi ka sertifikovanju“.⁵ Formalno obrazovanje je organizovan proces obrazovanja koji se ostvaruje u obrazovnim ustanovama, po javno važećim obrazovnim programima (nastavnim planovima i programima odobrenim od nadležnih obrazovnih vlasti). Završetkom obrazovnog programa formalnog obrazovanja stiče se kvalifikacija nivoa obrazovanja, koja se potvrđuje diplomom i omogućava nastavak obrazovanja ili uključivanje na tržište rada.

Neformalno učenje je učenje za koje kod pojedinaca postoji namjera i kao takvo ima strukturirane ciljeve, vrijeme i podršku, ali ne čini dio formalnog sistema obrazovanja i vaspitanja. Ovaj vid učenja nezavisan je od obrazovnih institucija, ali mu je ipak potreban sistem, odnosno struktura (na primjer kurs računara, kurs stranog jezika i dr.). Sticanje znanja događa se svjesno, pri čemu učenik ostvaruje neki cilj učenja.

Informalno učenje je nesistematično učenje u svakodnevnom životu koje u većini slučajeva nije namjerno i svjesno. Ovaj vid učenja rezultat je dnevnih aktivnosti na radnom mjestu, u okviru porodičnog života i slobodnog vremena i kao takvo nije strukturirano.

Jedan od ciljeva Nacionalnog okvira kvalifikacija je promocija koncepta cjeloživotnog učenja u cilju izgradnje sistema obrazovanja odraslih, jačanja zapošljivosti i mobilnosti, ali i povećanja motivacije svakog pojedinca kroz aktivno učešće u cjeloživotnom učenju.

Zakonom o nacionalnim stručnim kvalifikacijama omogućeno je priznavanje neformalno stičenih znanja. Pojedinci koji posjeduju odgovarajuća znanja, ta znanja mogu da dokažu i steknu javno važeću ispravu (sertifikat) o nacionalnoj stručnoj kvalifikaciji. Sticanje nacionalne stručne kvalifikacije

Pojedinci koji posjeduju odgovarajuća znanja, ta znanja mogu da dokažu i steknu javno važeću ispravu (sertifikat) o nacionalnoj stručnoj kvalifikaciji.

⁴ Key Competences For Lifelong Learning, European Reference Framework.

⁵ Evropska komisija (2001): Saopštenje komisije: Stvoriti evropski prostor za cjeloživotno učenje, Brisel, str. 33.

znači provjeru i vrednovanje znanja, vještina i kompetencija kod licenciranog organizatora obrazovanja odraslih, bez obzira na to na koji način su stekli znanja.

„Uspostavljanje veze između formalnog obrazovanja i neformalnog i informalnog učenja omogućeno je kroz standard zanimanja kao zajednički element obrazovnih programa formalnog obrazovanja (u stručnom obrazovanju) i programa obuke. (...) To omogućava licima koja su napustila obrazovanje da steknu sertifikat o nacionalnoj stručnoj kvalifikaciji za dio (modul) programa koji su uspješno završili. Sertifikat o stečenoj nacionalnoj stručnoj kvalifikaciji može biti uvažen u nastavku obrazovanja i sticanju nivoa obrazovanja.“⁶

U kontekstu cjeloživotnog učenja posebno se ističe uloga profesionalne orientacije/karijernog vođenja. Karijerno vođenje omogućava pojedincima da sagledaju svoja znanja, interesovanja, sposobnosti i želje, da razumiju tržište rada i obrazovni sistem i da donesu odluke u pogledu svog obrazovanja i/ili osposobljavanja. Višestruki su pozitivni efekti karijernog vođenja: povećanje stepena interesovanja za obrazovanje i obuku, podsticanje uključivanja u formalno i neformalno obrazovanje, veći stepen osjetljivosti na prilike za učenje, pojačano istraživanje mogućnosti za zapošljavanje, kao i povećana potreba za informisanosću i motivacija za traženje zaposlenja. Na taj način karijerno vođenje ima značajan uticaj na povećanje stepena zapošljivosti svih osoba koje su spremne da razvijaju vještine karijernog vođenja.

2.9. OBEZBJEĐIVANJE KVALITETA

Obezbeđivanje i unapređenje kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada najefikasniji je put ka unapređenju kvaliteta društva kao cjeline. Politike i procedure obezbjeđivanja kvaliteta odnose se na sve nivo obrazovanja i uređene su propisima i metodološkim dokumentima koje su na nacionalnom nivou donijeli nadležni organi i tijela.

2.9.1. Obezbeđivanje kvaliteta do nivoa visokog obrazovanja

Obezbeđivanje kvaliteta obrazovanja osigurava se na više načina i u svim fazama obrazovno-vaspitnog procesa. Tako, na ulasku u sistem obrazovanja kvalitet se obezbjeđuje:

⁶ Referencing the Montenegrin Qualifications Framework to the European Qualifications Framework for Lifelong Learning and the Qualifications Framework for the European Higher Education Area, August 2014, p. 16.

- kroz postupak licenciranja ustanova koje izvode javno važeće obrazovne programe, koji uključuje i javne i privatne obrazovno-vaspitne ustanove, a sprovode ga komisije Ministarstva prosvjete;
- kroz pripremu i usvajanje obrazovnih programa za različite nivo obrazovanja, koje utvrđuje Nacionalni savjet za obrazovanje, čiji rad je nezavisan od Ministarstva prosvjete. Ministarstvo ne može mijenjati program koji utvrđi Nacionalni savjet za obrazovanje.
- kroz stručnu zastupljenost nastave koja obavezuje da nastavnici i stručni saradnici treba da ispunjavaju definisane uslove u odnosu na nivo obrazovanja i obrazovni profil u nastavi.

U toku procesa obrazovanja kvalitet obrazovno-vaspitnog rada u ustanovi utvrđuje se interno i eksterno.

Internu procjenu kvaliteta obavlja sama ustanova. U procesu decentralizacije sistema obrazovanja, krajnja namjera je da škole i druge obrazovno-vaspitne ustanove same preuzimaju odgovornost za kvalitet svog rada, koristeći različite mehanizme i oruđa samoprocjene, radi utvrđivanja realnog stanja u ustanovi i planiranja kako da se unaprijedi nastava i učenje. Interna evaluacija je obavezna od 2010. godine. Ustanove sprovode internu evaluaciju svake godine po pojedinim oblastima, a svake dvije godine u cjelini.

Eksternu provjeru vrše ovlašćeni savjetnici i prosvjetni nadzornici Zavoda za školstvo (u ustanovama opštег obrazovanja), odnosno Zavoda za školstvo i Centra za stručno obrazovanje (ukoliko je riječ o stručnom obrazovanju). Eksterna evaluacija može biti redovna i vanredna, i obavezna je barem jednom u četiri godine. Nakon izvršene eksterne evaluacije, sačinjava se izvještaj o evaluaciji s preporukama kako unaprijediti određene segmente. Izvještaj je javan i objavljuje se na sajtovima Zavoda za školstvo i Centra za stručno obrazovanje.

2.9.2. Obezbeđivanje kvaliteta na nivou visokog obrazovanja

Obezbeđivanje kvaliteta je jedna od glavnih poluga održivosti i unapređenja Evropskog prostora visokog obrazovanja. Ministri za visoko obrazovanje usvojili su 2005. godine Standarde i smjernice za obezbjeđivanje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja⁷ čime su date smjernice za razvoj kako eksternog, tako i internog obezbjeđivanja kvaliteta.

⁷ http://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2013/06/ESG_3edition-2.pdf

Obezbeđivanje kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja obuhvata akreditaciju, samoevaluaciju i reakreditaciju.

Akreditacija je postupak ocjene kvaliteta studijskog programa i njegove usklađenosti sa profesionalnim potrebama i usvojenim standardima, koju sprovodi komisija koju, sa utvrđene liste eksperata, imenuje Savjet za visoko obrazovanje. To je i prvi korak koji građanima pruža garanciju da studijski program obezbeđuje kvalitetno obrazovanje i ispunjava propisane standarde. Početna akreditacija izdaje se na vremenski period od najduže tri godine. Nakon dobijanja sertifikata o početnoj akreditaciji slijedi proces licenciranja, to jest dobijanja licence za rad, koju izdaje Ministarstvo prosvjete.

Vrlo važan segment unapređenja kvaliteta je sprovođenje postupka samoevaluacije kvaliteta studijskih programa, nastave i uslova rada na kraju svake studijske godine. Postupak samoevaluacije sprovodi sama ustanova. U postupku samoevaluacije najmanje dva puta godišnje vrši se anketiranje studenata na svim nivoima o studijskim programima, nastavi, uslovima i radu akademskog osoblja. Ankete su, uglavnom, usmjerene na nastavu, odnosno na učinak predavača više nego na ocjenu studenata o sopstvenom angažovanju i posvećenosti učenju.

U postupku reakreditacije evaluaciju ustanove vrši inostrana akreditaciona agencija za obezbeđivanje kvaliteta. Odluku o angažovanju agencije, nakon sprovedenog javnog poziva, donosi Ministarstvo prosvjete uz prethodno pribavljeni mišljenje Savjeta za visoko obrazovanje.

Na osnovu izještaja o samoevaluaciji i sprovedenog postupka evaluacije agencija priprema izještaj o reakreditaciji i dostavlja ga Savjetu za visoko obrazovanje. Savjet, na osnovu pozitivnog izještaja inostrane akreditacione agencije o reakreditaciji, izdaje sertifikat o reakreditaciji ustanove. U periodu od najviše pet godina ustanova, odnosno studijski program, podliježe postupku reakreditacije.

2.10. ISHODI UČENJA

„Ishodi učenja su važni za priznavanje (...) Zato, temeljno pitanje postavljeno učeniku/studentu koji je diplomirao, u budućnosti više neće biti: ‘Što si radio da bi dobio diplomu?’, već će pitanje biti: ‘Što možeš raditi sada, kada si stekao diplomu?’. Taj pristup je od važnosti za tržište rada, a takođe je fleksibilniji ako se uzmu u obzir pitanja kao što su cjeloživotno učenje, netradicionalno učenje i druge forme neformalnih obrazovnih iskustava.”

(Purser, Council of Europe, 2003)

Tradicionalan način planiranja učenja temelji se na **sadržaju**. Izvođači (nastavnici, predavači) donose odluke o sadržaju učenja, planiraju kako podučavati, i na kraju procesa učenja provjeravaju u kojem su opsegu učesnici naučili taj sadržaj. Taj je pristup fokusiran na ulaze (*input*) od strane izvođača i važan je obim nastave (predavanja, vježbi) i dinamika. Ako promijenimo fokus od sadržine na očekivanje što će učesnik moći učiniti na kraju modula/predmeta ili jednostavno učenja, tada smo orijentisani na ishod (*output*) odnosno na **ishode učenja**.

U literaturi možemo pronaći niz različitih definicija za ishode učenja:

- Ishodi učenja su iskazi kojima se izražava što učesnik treba da zna, razumije i/ili je u stanju da pokaže nakon što završi određeni proces učenja;
- Ciljni ishodi učenja su iskaz očekivanih znanja, sposobnosti razumijevanja i/ili sposobnosti koje bi trebalo da učesnik može demonstrirati nakon završetka procesa učenja, te opis posebnih intelektualnih i praktičnih vještina stečenih ili demonstriranih uspješnim završetkom nastavne jedinice, programa;
- Ishodi učenja određuju minimalno prihvatljiv standard (prag) prolaska učesnika u obrazovnom programu/modulu/predmetu;
- Ishodi učenja bitan su pokazatelj transparentnosti u sistemu obrazovanja i nacionalnog okvira kvalifikacija;
- Ishodi učenja su iskazi o tome što se očekuje da će student biti u mogućnosti da radi kao rezultat učenja (Jenkins and Unwin);
- Ishodi učenja su konkretne tvrdnje o tome što želimo od studenata da znaju, razumiju ili budu u mogućnosti da urade nakon što završe određeni predmet (University New South Wales, Australia);
- Ishodi učenja su iskazi kojima se definiše što će studenti biti u mogućnosti da rade kao rezultat procesa poučavanja i učenja. Ishodi se najčešće izražavaju kao znanje, vještine ili stavovi (American Association of Law Libraries);
- Ishodi učenja su sposobnosti koje izražavaju ono što će učesnik znati, razumjeti ili biti sposoban da radi nakon što završi proces učenja, bez obzira na to je li proces učenja dugačak ili kratak.

U Zakonu o nacionalnom okviru kvalifikacija⁸ ishodi učenja su definisani kao iskazi kojima se potvrđuje što pojedinac zna, razumije i sposoban je da uradi na kraju procesa učenja bez obzira na način učenja.

⁸ Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija, "Sl. list CG", br. 80/10.

Ishodi učenja se iskazuju u domenu **znanja** (teorijska i činjenična), **vještina** (kognitivne i manuelne) i **kompetencija** (samostalnost i odgovornost). Znanje je skup stečenih i povezanih informacija koje su rezultat učenja. U Okviru kvalifikacija znanje je opisano kao teorijsko i/ili činjenično. Vještine predstavljaju sposobnost efikasnog izvođenja aktivnosti na osnovu stečenog znanja i iskustva i mogu biti kognitivne i manuelne (praktične). Kompetencija je upotreba teorije, koncepata i ličnih ili stručnih sposobnosti koje se mogu demonstrirati/izvesti/pokazati kada se radi o određenom području rada ili aktivnosti ili učenju. Obuhvataju domen samostalnosti i odgovornosti.

Ishodi učenja definisani su na nivou kvalifikacije i/ili jedinice kvalifikacije. Svaka jedinica kvalifikacije sastoji se od jednog ili više ishoda učenja. Ishodi učenja pružaju objektivni kriterijum/mjerilo za provjeru i na taj način obezbeđuju lakšu procjenu postignuća kandidata. Ne opisuju proces učenja, već opisuju rezultate procesa učenja.

Ishodi učenja su veoma važan element strukture kvalifikacije zato što:

- definišu vrstu i opseg učenja za koje se očekuje da će kandidati postići;
- kandidatima jasno ukazuju na očekivanja od učenja;
- potencijalnim poslodavcima na jasan i transparentan način ukazuju na sposobnosti kandidata (kada pročita ishode učenja, poslodavac treba da bude u mogućnosti da identificuje koje znanje, vještine i stavove kvalifikovane osobe mogu da ponude);
- omogućavaju lakšu procjenu postignuća kandidata;
- pomažu usmjeravanje i vođenje kandidata i pomoći pri uvidu u očekivane efekte učenja.

2.11. KREDITNO VREDNOVANJE

Sistem kreditnog vrednovanja je sistem mjerjenja obima kvalifikacije koji se koristi kao dio Nacionalnog okvira kvalifikacija i primjenjuje se na sve kvalifikacije koje su uvrštene u Nacionalni okvir kvalifikacija.

Kreditno vrednovanje podrazumijeva proces utvrđivanja obima dijela kvalifikacije ili cijele kvalifikacije na način što se dodjeljuje određeni broj kredita koji je u direktnoj korelaciji sa vremenom koje je potrebno da osoba sa „prosječnim mogućnostima“ učenja savlada sadržaje predviđene za sticanje znanja, vještina i kompetencija. Kreditno vrednovanje kvalifikacija prikazuje kvantitativnu vrijednost kvalifikacije i odražava ukupnu količinu uloženog rada prilikom savladavanja programa učenja za dostizanje određenog obima kvalifikacije.

Svakoj kvalifikaciji svrstanoj u Nacionalni okvir kvalifikacija dodjeljuje se odgovarajući broj kredita na određenom nivou. Ukupan broj kredita kvalifikacije dobija se sabiranjem broja kredita svih jedinica kvalifikacije koje čine kvalifikaciju.

Jedan kredit Crnogorskog sistema prenosa kredita (CSPK) podrazumijeva 25 sati opterećenja za sve aktivnosti učenja i obuhvata: formalno učenje (predavanja, vježbe, seminari, samostalan rad, konsultacije, časovi provedeni u biblioteci itd.); neformalno učenje (seminari, kursevi, obuke itd.); praktični rad radi sticanja i usavršavanja vještina i znanja (rad na radnom mjestu, u laboratorijama i radionicama itd.); sve oblike informalnog učenja i provjera znanja. Crnogorski sistem prenosa kredita odgovara Evropskom sistemu prenosa kredita u stručnom obrazovanju (ECVET) i Evropskom sistemu prenosa kredita (ECTS) u visokom obrazovanju.

Kreditni sistem korisnicima pruža informacije o vrijednosti kvalifikacije u smislu obima vremena koje je potrebno radi njenog sticanja.

Krediti su prenosivi. Jednom stečeni krediti se mogu koristiti za sticanje više kvalifikacija na istom nivou koje sadrže zajedničku jedinicu/modul.⁹

Kreditni sistem omogućava postupnost sticanja kvalifikacije, tako da korisnici mogu sticati pojedinačne jedinice kvalifikacije koje je čine (dijelove kvalifikacije) shodno slobodnom vremenu, mogućnostima i potrebama te tako postupno „zaokružuju“ kvalifikaciju koju žele da steknu. Dio neke kvalifikacije može biti zajednički za više kvalifikacija i sticanjem toga dijela smanjuje se potrebno vrijeme za sticanje neke druge kvalifikacije, čime se vrijeme prilagođavanja potrebama tržišta rada smanjuje i korisnik postaje konkurentniji.

U međunarodnom kontekstu kreditni sistem omogućava lakšu uporedivost sa istim ili sličnim dijelovima kvalifikacije ili kvalifikacijama u drugim zemljama i njihovo priznavanje.

⁹ Referencing the Montenegrin Qualifications Framework to the European Qualifications Framework for Lifelong Learning and the Qualifications Framework for the European Higher Education Area, August 2014, p. 25.

3

EVROPSKI OKVIR KVALIFIKACIJA ZA CJELOŽIVOTNO UČENJE

3.

EVROPSKI OKVIR KVALIFIKACIJA ZA CJELOŽIVOTNO UČENJE

3.1. ULOGA I ZNAČAJ EVROPSKOG OKVIRA KVALIFIKACIJA

Razvoj Evropskog okvira kvalifikacija za cjelovitno učenje (EOK) počeo je 2004. godine kao odgovor na zahtjeve zemalja članica Evropske unije, socijalnih partnera i drugih učesnika da se poveća transparentnost kvalifikacija odnosno ostvari ideja o nepostojanju granica za protok ljudi, ideja i kapitala. Mobilnost kao osnovni princip evropske ideje koja podrazumijeva mobilnost onih koji uče (učenika i studenata), kao i onih koji rade uslovila je potrebu za definisanjem jednog zajedničkog evropskog okvira kvalifikacija. Ovaj zajednički okvir kvalifikacija omogućava i olakšava uporedivost nacionalnih kvalifikacija, odnosno kvalifikacija koje se stiču u sistemima obrazovanja u pojedinim zemljama.

Tokom druge polovine 2005. godine Evropska komisija je prijedlog zajedničkog okvira kvalifikacija dala na razmatranje širom Europe. Pristigli odgovori pokazali su široku prihvatljivost prijedloga, ali su zahtijevana i dodatna objašnjenja i pojednostavljenja. Komisija je prihvatile sugestije i prijedloge uzimajući u obzir informacije iz 32 zemlje, kao i od socijalnih partnera. Tekst prijedloga Komisija je usvojila 2006. godine, a Evropski parlament i Savjet uspješno su o prijedlogu pregovarali tokom 2007. godine, što je vodilo ka konačnom prihvatanju Evropskog okvira kvalifikacija 2008. godine.

EOK - zajednički referentni okvir, koji povezuje sisteme kvalifikacija zemalja, djelujući kao sredstvo prevođenja kako bi se kvalifikacije učinile jasnijim i razumljivijim u različitim zemljama i sistemima u Evropi.

U zvaničnoj publikaciji Evropske komisije, EOK je predstavljen kao „zajednički referentni okvir, koji povezuje sisteme kvalifikacija zemalja, djelujući kao sredstvo prevođenja kako bi se kvalifikacije učinile jasnijim i razumljivijim u različitim zemljama i sistemima u Evropi“.¹ EOK je zamišljen kao opšti okvir koji bi trebalo da olakša uporedivost između različitih nacionalnih okvira kvalifikacija, povećavajući transparentnost i podržavajući uzajamno povjerenje zemalja učesnika u procesu. EOK je mehanizam koji nije obavezujući, koji funkcioniše na dobrovoljnoj osnovi i ne podrazumijeva pravne obaveze država, iako se u zvaničnim dokumentima koji se bave ovim pitanjem zemljama preporučuje izrada nacionalnih okvira kvalifikacija.

Slika 2: Evropski okvir kvalifikacija kao sredstvo prevođenja kvalifikacija među državama u Evropi

3.2. KARAKTERISTIKE EVROPSKOG OKVIRA KVALIFIKACIJA

Karakteristike Evropskog okvira kvalifikacija su:

- Osam evropskih referentnih nivoa definisanih pomoću ishoda učenja koji mogu obuhvatiti sve vrste i nivoe kvalifikacija u Evropi;
- Pristup zasnovan na ishodima učenja - opisi nivoa izražavaju se na osnovu znanja, vještina i kompetencija i nijesu povezani sa elementima konteksta učenja, kao što je trajanje ili mjesto učenja;
- Zajednička načela za obezbjeđivanje kvaliteta u stručnom obrazovanju i osposobljavanju i visokom obrazovanju u kontekstu EOK-a.

¹ Official Journal of the European Union (2008): Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (text with EEA relevance) (2008/C 111/01). Online:<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:111:0001:0007:E>.

Osam referentnih nivoa definisani su nizom deskriptora (opisa). Deskriptori su zasnovani na ishodima učenja i odnose se na znanja, vještine i kompetencije. Deskriptori u EOK-u su opštiji od onih koji se koriste u nacionalnim okvirima kvalifikacija, što omogućava lakše poređenje sa konkretnijim i detaljnije opisanim deskriptorima u nacionalnim okvirima kvalifikacija. Ovih osam nivoa obuhvataju sve nivoe i tipove obrazovanja i djeluju kao sredstvo prepoznavanja, razumijevanja i upoređivanja kvalifikacija unutar zemalja Evrope. Ovo uslovljava potrebu da svi nacionalni obrazovni sistemi koriste ishode učenja u opisu kvalifikacija u cilju poređenja kvalifikacija i nivoa različitih zemalja. Naglasak je na rezultatima učenja više nego na informacijama o vremenskom trajanju učenja ili sadržajima učenja.

Zemlje Evropske unije opredijeljene su da svoje nacionalne okvire kvalifikacija povežu sa EOK-om, kako bi se olakšala mobilnost u procesu obrazovanja i zapošljavanja. Važno je istaći da EOK nije okvir kojim se uređuju pojedine kvalifikacije, niti uređuju pojedini nacionalni sistemi kvalifikacija, i ne omogućava da se kvalifikacije stečene u jednoj zemlji automatski priznaju u drugoj zemlji. Dakle, EOK nije zamjena za nacionalne okvire kvalifikacija i nema za cilj ujednačavanje sistema obrazovanja i osposobljavanja, već nudi mogućnost poređenja kvalifikacija pojedinačnih nacionalnih sistema obrazovanja i osposobljavanja zasnovanih na ishodima učenja.

3.3. DOBITI OD USPOSTAVLJANJA EVROPSKOG OKVIRA KVALIFIKACIJA

EOK predstavlja novi pristup evropskoj saradnji u oblasti kvalifikacija. Njime se nacionalne vlade podstiču da priznavanje kvalifikacija učine laksim i transparentnijim.

EOK ima sljedeće opšte ciljeve:

- podsticanje mobilnosti stanovnika među zemljama Evrope,
- podsticanje cjeloživotnog učenja,
- transparentnost i uporedivost nacionalnih sistema obrazovanja.

EOK je instrument koji doprinosi rješavanju značajnih problema nastalih zbog velikog broja pojedinaca koji iz različitih obrazovnih sistema dolaze na evropski prostor obrazovanja i tržište rada, sa različitim kvalifikacijama, različitim nivoima kvalifikacija i njihovim opisima.

EOK ima osam referentnih nivoa opisanih putem ishoda učenja koji obuhvataju sve oblike i nivoe kvalifikacija. Koristeći ishode učenja kao

zajedničku referentnu tačku, EOK omogućava poređenje i prenosivost kvalifikacija između zemalja, sistema i institucija, te stoga koristi najširem krugu korisnika, kako na evropskom, tako i na nacionalnim nivoima.

Prelazak na pristup koji se temelji na ishodima učenja veliko je postignuće EOK-a. Njime je otvoren put za fleksibilnije načine učenja i priznavanje neformalno i informalno stečenih znanja. Priznavanjem neformalnog i informalnog učenja osobe s velikim radnim ili drugim iskustvima mogu da steknu dokaz o svom znanju, vještinama i kompetencijama bez komplikovanih i suvišnih procedura i ponovnog učenja u formalnom smislu. Ako neki pojedinac smatra da je sve ono što sadrži neka kvalifikacija naučio radeći taj posao u realnom radnom okruženju, treba mu dati priliku da to znanje i pokaže na ispitima (odnosno kroz mehanizme za koje se odluče pojedine zemlje) i tako dođe do nacionalno priznate kvalifikacije. Zasnovanost kvalifikacija na ishodima učenja obezbeđuje da se lakše procijeni imaju li ishodi učenja stečeni u različitim okruženjima isto značenje.

EOK olakšava poređenje i priznavanje kvalifikacija pojedincima koji traže prilike za učenje ili ulaze na tržište rada širom Evrope. Podržavanjem uporedivosti vještina i kvalifikacija širom Evrope, olakšava se mobilnost radnicima i učenicima/studentima.

Nakon povezivanja nacionalnih okvira kvalifikacija sa EOK-om, sve zemlje treba da obezbijede da nove isprave o kvalifikacijama, diplome i Europass dokumenti koje izdaju nadležna tijela sadrže jasniju naznaku o odgovarajućem nivou NOK-a i EOK-a. Uključivanje nivoa EOK-a u nacionalne isprave o kvalifikacijama predstavlja važan korak ka lakšem poređenju kvalifikacija među državama.

3.4. INFORMISANJE I TRANSPARENTNOST U EU PROSTORU

Zbog zahtjeva ostvarivanja ciljeva nacionalnih okvira kvalifikacija i njihove primjene unutar Evropske unije, Evropska komisija prihvatiла је odluku o uspostavljanju zajedničkog informacionog sistema, koji mora omogućiti kvalitetno informisanje građana EU. U tu svrhu postavljena su tri portala, koja obuhvataju informacije o mogućnostima obrazovanja i sticanja kvalifikacija u EU zemljama, informacije o tržištu rada, te informacije o sistemima kvalifikacija i upoređivanje kvalifikacija među državama EU.

Portal **LOQ** (eng. Learning Opportunities and Qualifications in Europe, <https://ec.europa.eu/ploteus/en>) zajedno sa EURES portalom, pruža državljanima EU niz korisnih informacija o kvalifikacijama (nivo, očekivanja,

sticanje) i otvara niz mogućnosti korisnicima kod upoređivanja informacija među uključenim državama (različiti sistemi obrazovanja i ospozobljavanja).

Jedna od najkorisnijih funkcija portala je: **povezati informacije nacionalnih obrazovnih WEB stranica**, pružajući podatke o izvođačima (škole, fakulteti i druge obrazovne ustanove) te druge mogućnosti učenja, ospozobljavanja i sticanja kvalifikacija. Poglavlje o obrazovnim sistemima fokusirano je na pružanje detaljnih informacija o nacionalnom sistemu obrazovanja i ospozobljavanja na svim nivoima, od primarnog pa sve do post-diplomskog, kao i mogućnost daljeg obrazovanja i usavršavanja (Lifelong learning opportunities). Informacije se preuzimaju iz nacionalno vođenih registara (nacionalne WEB stranice), što znači da su prezentovani podaci ažurirani i sadrže nacionalno aktuelne i relevantne informacije.

ESCO portal predstavlja sistematičnu **klasifikaciju** vještina, kompetencija, kvalifikacija i zanimanja na svim oficijelnim jezicima EU (European Skills, Competences, Qualifications and Occupations, <https://ec.europa.eu/esco/portal>). Pomoću ESCO klasifikacije možemo identifikovati i kategorizovati vještine, kompetencije, kvalifikacije i zanimanja, koje su relevantne za tržište rada i za obrazovanje i ospozobljavanje. ESCO vrši sistematično prikazivanje korelacija među različitim nacionalnim konceptima i razvijen je sa otvorenim IT formatom, koji je dostupan na ESCO portalu.

Cilj portala **EURES** (The European job mobility portal) jeste obezbjeđivanje informacija, savjetovanje i usluge traženja kandidata/radnih mesta odnosno usklađivanje potražnje i ponude na tržištu rada unutar EU prostora. EURES predstavlja mrežu saradnje između biroa za zapošljavanje država EU. Portal ima važnu ulogu u „prekograničnim regijama“ kod informisanja i rješavanja različitih problema sa kojima se susreće radnici i poslodavci.

3.5. PREPORUKA EVROPSKE KOMISIJE

EOK je imao presudan uticaj na uspostavljanje i razvoj nacionalnih okvira kvalifikacija. Nakon što je prihvaćen EOK, koji će služiti kao zajednički, opšti okvir sa kojim će se upoređivati svi nacionalni okviri kvalifikacija, Evropski parlament i Savjet usvojili su Preporuku o uspostavljanju EOK-a² za sve države članice koja ih upućuje kako da uspostave nacionalni okvir kvalifikacija i koje aktivnosti da sprovedu da bi ovaj proces bio u potpunosti uspješan.

² Official Journal of the European Union (2008): Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (text with EEA relevance) (2008/C 111/01). Online: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:111:0001:0007:E>

Preporuke državama članicama se odnose na to da:

1. Koriste EOK **kao referentno sredstvo za poređenje nivoa kvalifikacija** različitih sistema kvalifikacija i da podstiču cjeloživotno učenje i jednake mogućnosti u društvu zasnovanom na znanju, kao i dalju integraciju evropskog tržista rada, poštujući različitost nacionalnih obrazovnih sistema.
2. **Povežu svoje nacionalne sisteme kvalifikacija** sa EOK-om i da, gdje je to potrebno, razviju nacionalne okvire kvalifikacija u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i praksom.
3. Usvoje, po potrebi, odgovarajuće mјere, kako bi sve nove isprave o kvalifikacijama, diplome i „Europass“ dokumenti izdati od nadležnih tijela sadržali **jasnu oznaku odgovarajućeg nivoa EOK-a**.
4. Koriste **pristup zasnovan na ishodima učenja** pri definisanju i opisivanju kvalifikacija, kao i da podstiču vrednovanje neformalnog i informalnog učenja u skladu sa zajedničkim evropskim načelima, posebno obraćajući pažnju na građane koji su najpodložniji tome da budu nezaposleni ili im je zaposlenje nesigurno, kojima ovakav pristup može pomoći u cjeloživotnom učenju i olakšati pristup tržištu rada.
5. Podstiću i primjenjuju **načela obezbjeđivanja kvaliteta u obrazovanju i osposobljavanju** kada povezuju kvalifikacije visokog obrazovanja i stručnog obrazovanja i osposobljavanja nacionalnih sistema kvalifikacija sa EOK-om.
6. **Odrede nacionalnu koordinacionu tačku** kako bi podržali i, u saradnji sa drugim relevantnim nacionalnim tijelima, usmjeravali povezivanje nacionalnog sistema kvalifikacija i EOK-a, u cilju podsticanja kvaliteta i transparentnosti ovog povezivanja.

Ključne institucije sistema obrazovanja u Crnoj Gori i socijalni partneri prepoznali su značaj razvoja nacionalnog okvira kvalifikacija i uvažili Preporuku o uspostavljanju EOK-a, koji treba da omogući:

- Podršku razvoju cjeloživotnog učenja,
- Transparentnost u sticanju kvalifikacija,
- Uspostavljanje jasnih i funkcionalnih veza među različitim dijelovima sistema i vertikalnu i horizontalnu prohodnost,
- Vrednovanje neformalnog i informalnog učenja,
- Razvrstavanje kvalifikacija u nivoe prema ishodima učenja,
- Podsticaj obezbjeđivanju kvaliteta, kroz definisanje nadležnosti institucija i procedura za sticanje kvalifikacija,
- Obezbeđivanje uslova za poređenje kvalifikacija u Crnoj Gori sa kvalifikacijama koje se stišu u zemljama Evropske unije.

4

NACIONALNI OKVIR KVALIFIKACIJA U CRNOJ GORI

4.

NACIONALNI OKVIR KVALIFIKACIJA U CRNOJ GORI

U Preporuci o uspostavljanju EOK-a nacionalni okvir kvalifikacija definisan je kao „instrument za klasifikovanje kvalifikacija u skladu sa nizom kriterijuma za pojedinačne nivoe naučenog, koji teži da integriše i koordinira nacionalne podsisteme kvalifikacija i poboljša transparentnost, pristupačnost, napredak i kvalitet kvalifikacija u vezi sa tržištem rada i građanskim društvom“.¹

To zapravo znači sljedeće:

- Nacionalni okvir kvalifikacija (NOK) je jedinstvena, cjelovita i sistemski uređena struktura.
- NOK u sebi objedinjuje pojedinačne okvire kvalifikacija unutar jednog sistema (kao što su okvir kvalifikacija za visoko obrazovanje, okvir kvalifikacija za srednje stručno obrazovanje itd.) i povezuje ih u jedinstveni sistem.
- NOK sadrži sve postojeće kvalifikacije u okviru jednog sistema, koje se stiču na svim nivoima formalnog obrazovanja (osnovno, srednje ili visoko obrazovanje), kao i neformalnim putem.
- Opisane kvalifikacije se zasnivaju na ishodima učenja za svaki nivo pojedinačno.
- Ovako uređene kvalifikacije omogućavaju njihovim nosiocima uključivanje i napredak u profesionalnom, akademskom, ali i širem društvenom životu.

Nacionalni okvir kvalifikacija u Crnoj Gori (NOK) je instrument koji omogućava svrstavanje, upoređivanje, razvijanje i razumijevanje kvalifikacija, njihovu povezanost i jasan pregled različitih puteva sticanja kvalifikacija za potrebe tržišta rada i društva.

¹ Official Journal of the European Union (2008): Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (text with EEA relevance) (2008/C 111/01). Online: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:111:0001:0007:E>

Nacionalni okvir kvalifikacija u Crnoj Gori (NOK) je instrument koji omogućava svrstavanje, upoređivanje, razvijanje i razumijevanje kvalifikacija, njihovu povezanost i jasan pregled različitih puteva sticanja kvalifikacija za potrebe tržišta rada i društva. Njime se uređuje sistem kvalifikacija u zemlji na svim nivoima i u svim sektorima. NOK je zasnovan na ishodima učenja i ima ulogu osavremenjavanja sistema kvalifikacija kako bi bio jasan i razumljiv svim ciljnim grupama.

Uspostavljanje i razvoj NOK-a u Crnoj Gori u skladu je sa aktivnostima koje sprovode zemlje Evropske unije i ostale zemlje Europe i svijeta kako bi svakom pojedincu omogućile cjeloživotno učenje i mobilnost u oblasti obrazovanja i zapošljavanja.

Ciljevi uspostavljanja i razvoja NOK-a su da se:

- sistem kvalifikacija baziranih na ishodima učenja učini lakšim za razumijevanje na nacionalnom i međunarodnom nivou;
- poveća koherentnost sistema kvalifikacija povezivanjem različitih dijelova obrazovanja i osposobljavanja;
- omogući vrednovanje neformalnog i informalnog učenja i njihovo povezivanje sa formalnim obrazovanjem;
- postupak sticanja kvalifikacija učini transparentnim;
- podstakne cjeloživotno učenje;
- poveže svijet obrazovanja i svijet rada i obezbijedi veća uključenost svih partnera.

Novembra 2014. godine Savjetodavna grupa za Evropski okvir kvalifikacija Evropske komisije (EQF Advisory Group) donijela je odluku o usvajaju Izvještaja o referenciranju Nacionalnog okvira kvalifikacija u Crnoj Gori. Time je Crna Gora postala jedna od 24 (u tom trenutku) zemlje Europe i prva od zemalja kandidata za članstvo u Evropskoj uniji koja je sprovedla proces referenciranja.

4.1. ZAKONSKI OSNOV

Sistem kvalifikacija u Crnoj Gori uređen je Zakonom o nacionalnom okviru kvalifikacija, ostalim zakonima iz oblasti obrazovanja, kao i podzakonskim aktima (Pravilnik o opisu nivoa i podnivoa kvalifikacija², Pravilnik o procedurama razvijanja kvalifikacija od prvog do petog nivoa kvalifikacija³ i Pravilnik o procedurama razvijanja kvalifikacija od šestog do osmog nivoa kvalifikacija⁴).

² Pravilnik o opisu nivoa i podnivoa kvalifikacija, "Sl. list CG", br. 64 /11.

³ Pravilnik o procedurama razvijanja kvalifikacija od prvog do petog nivoa kvalifikacija, "Sl. list CG", br. 21/12.

⁴ Pravilnik o procedurama razvijanja kvalifikacija od šestog do osmog nivoa kvalifikacija, "Sl. list CG", br. 52/12.

Organi i tijela koji u okviru svojih nadležnosti vrše razvijanje, provjeru, usvajanje, priznavanje i svrstavanje kvalifikacija u Nacionalni okvir kvalifikacija su: Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Centar za stručno obrazovanje, Zavod za školstvo, Ispitni centar, obrazovne ustanove / organizatori obrazovanja, MONSTAT, Nacionalni savjet za obrazovanje, Savjet za visoko obrazovanje, Savjet za kvalifikacije i sektorske komisije.

4.2. RAZVOJ NACIONALNOG OKVIRA KVALIFIKACIJA

Aktivnosti na razvoju NOK-a u Crnoj Gori počele su 2008. godine, kada je uvidjevši značaj razvoja NOK-a i obrazovanja kao ključne prepostavke razvoja privrede i društva u cijelini, u cilju usklađivanja obrazovne politike sa projekcijama razvoja tržišta rada i potrebama društva, Vlada Crne Gore usvojila „Strategiju uspostavljanja Nacionalnog okvira kvalifikacija“⁵. Strategiju je pripremila Radna grupa, koju su činili predstavnici Ministarstva prosvjete i nauke, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, Privredne komore Crne Gore, Univerziteta Crne Gore, Zavoda za školstvo, Centra za stručno obrazovanje i Ispitnog centra Crne Gore, i u njoj su definisani ciljevi i aktivnosti na razvoju NOK-a, rokovi, institucije i organi nadležni za njihovu realizaciju.

Važan korak u daljem razvoju NOK-a je donošenje Zakona o nacionalnom okviru kvalifikacija, u decembru 2010. godine. Zakonom o nacionalnom okviru kvalifikacija uređuje se NOK sa nivoima i podnivoima kvalifikacija, tipovi kvalifikacija, obim kvalifikacije, kao i nadležnosti tijela za predlaganje, usvajanje i svrstavanje kvalifikacija u NOK.

Radi unapređenja sistema kvalifikacija, odobravanja i svrstavanja kvalifikacija u NOK, u skladu sa Zakonom o nacionalnom okviru kvalifikacija, 2011. godine formiran je Savjet za kvalifikacije.

4.2.1. Savjet za kvalifikacije

Savjet za kvalifikacije predstavlja glavno strateško tijelo za razvoj i praćenje NOK-a kao cjeline. Savjet za kvalifikacije formiran je na principu socijalnog partnerstva i čine ga predstavnici Ministarstva prosvjete, Ministarstva rada i socijalnog staranja, univerziteta, Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, Privredne komore Crne Gore, Unije poslodavaca

⁵ Zaključak Vlade Crne Gore, broj 03-9831 od 16. oktobra 2008. godine.

Na osnovu prijedloga sektorskih komisija
Savjet za kvalifikacije
donosi odluku
o svrstavanju
kvalifikacije u
Nacionalni okvir
kvalifikacija.

Crne Gore, Sindikata prosvjete Crne Gore, Centra za stručno obrazovanje, Zavoda za školstvo i Ispitnog centra. Predsjednici Savjeta za visoko obrazovanje i Nacionalnog savjeta za obrazovanje po funkciji su članovi Savjeta. Savjet je na osnovu zakona obrazovao 15 sektorskih komisija, koje predstavljaju stručna tijela Savjeta. Savjet prati njihov rad i na osnovu njihovih analiza i izvještaja, u cilju boljeg i efikasnijeg povezivanja obrazovanja i potreba tržišta rada, daje preporuke za dalji razvoj kvalifikacija u svim sektorima. Na osnovu prijedloga sektorskih komisija Savjet za kvalifikacije donosi odluku o svrstavanju kvalifikacije u NOK. Savjet donosi metodološka dokumenta za razvijanje kvalifikacija, utvrđuje kriterijume za izbor članova sektorskih komisija, donosi akt o obrazovanju sektorskih komisija, razmatra i usvaja izvještaje o radu sektorskih komisija i podnosi Vladi Crne Gore izvještaj o radu.

4.2.2. Sektorske komisije

Sektorske komisije su savjetodavna i stručna tijela koja se formiraju na bazi partnerstva i čine ih predstavnici organa državne uprave nadležnog za taj sektor kvalifikacija, udruženja poslodavaca, udruženja zaposlenih u tom sektoru kvalifikacija, univerziteta, odnosno samostalne ustanove visokog obrazovanja, Centra za stručno obrazovanje, odnosno Zavoda za školstvo ili druge obrazovne institucije, Ministarstva prosvjete i odgovarajućeg tijela nadležnog za određene profesije (inžinjerska, lječarska komora i dr.). Sektorske komisije kontinuirano analiziraju stanje i tendencije na tržištu rada, kao i potrebe tržišta rada unutar svog sektora. Na osnovu ovih analiza, kao i analiza postojećih kvalifikacija, sektorske komisije identifikuju, odnosno definišu potrebe za svim tipovima kvalifikacija od prvog do osmog nivoa obrazovanja i predlažu prioritete u razvoju novih i izmjeni postojećih kvalifikacija. Sektorske komisije, takođe, razmatraju prijedloge za uvođenje novih kvalifikacija i usvojene prijedloge upućuju Savjetu za kvalifikacije na razmatranje.

4.2.3. Metodološka dokumenta

Savjet za kvalifikacije donio je metodološka dokumenta neophodna za razvijanje kvalifikacija:

- Smjernice za rad sektorskih komisija
- Smjernice za razvoj kvalifikacija (nivoi I-V)
- Metodologiju dodjeljivanja koda kvalifikaciji
- Metodologiju svrstavanja kvalifikacija u Nacionalni okvir kvalifikacija.

Uz ove neophodne dokumente Nacionalni savjet za obrazovanje donio je Metodologiju za modularizaciju i kreditno vrednovanje obrazovnih programa u stručnom obrazovanju.

4.2.4. Odjeljenje za nacionalni okvir kvalifikacija

Ministarstvo prosvjete je 2011. godine formiralo Odjeljenje za nacionalni okvir kvalifikacija. Djelokrug rada Odjeljenja za nacionalni okvir kvalifikacija čini: učešće u razvoju i implementaciji NOK-a; učešće u obezbjeđivanju usklađenosti NOK-a sa EOK-om; vođenje baze podataka o kvalifikacijama; obavljanje poslova Nacionalne koordinacione tačke za Evropski okvir kvalifikacija (EQF NCP); saradnja na međunarodnom nivou u oblasti kvalifikacija i okvira kvalifikacija; obezbjeđivanje dostupnosti informacija iz oblasti NOK-a; obezbjeđivanje primjene mjera, donijetih ili usvojenih od strane Savjeta za kvalifikacije; obavljanje administrativno-tehničkih poslova za potrebe Savjeta za kvalifikacije i sektorskih komisija.

Na sajtu Nacionalnog okvira kvalifikacija www.cko.edu.me nalazi se pregled realizovanih i tekućih aktivnosti na uspostavljanju i razvoju Nacionalnog okvira kvalifikacija. Pored podataka o aktuelnim dešavanjima, o radu sektorskih komisija i Savjeta za kvalifikacije, propisima i drugim dokumentima koje su usvojili nadležni organi i tijela u Crnoj Gori, na sajtu se nalazi Registr kvalifikacija koji sadrži podatke o razvijenim kvalifikacijama, kao i o njihovom sadržaju.

4.3. REFERENCIRANJE NACIONALNIH OKVIRA KVALIFIKACIJA S EVROPSKIM OKVIROM KVALIFIKACIJA

Referenciranje (povezivanje) nacionalnih okvira kvalifikacija sa EOK-om je proces kojim se uspostavlja odnos između nivoa nacionalnih kvalifikacija, koji su najčešće definisani na osnovu nacionalnog okvira kvalifikacija, i nivoa EOK-a. Tokom ovog procesa nacionalni organi nadležni za sisteme kvalifikacija, u saradnji sa ključnim partnerima zaduženim za razvoj i sticanje kvalifikacija, definišu odnos između nacionalnog sistema kvalifikacija i osam nivoa EOK-a.

Da bi koncept cjeloživotnog učenja mogao da funkcioniše, potrebno je da proces referenciranja s EOK-om vodi ka efektivnim nacionalnim praksama povezanim sa cjeloživotnim učenjem.

Savjetodavna grupa za Evropski okvir kvalifikacija (EQF Advisory Group) Evropske komisije utvrdila je 10 kriterijuma koji se odnose na povezanost nacionalnog okvira kvalifikacija s Evropskim okvirom kvalifikacija za cjeloživotno učenje i 7 verifikacionih kriterijuma i 4 procedure za proces samosertifikovanja nacionalnog okvira kvalifikacija u odnosu na Okvir kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja.⁶

Kriterijumi referenciranja čine suštinu Izvještaja o referenciranju, a odnose se na:

- potrebu da sva relevantna nacionalna tijela budu uključena u proces referenciranja, uključujući i nacionalnu koordinacionu tačku, odnosno Ministarstvo prosvjete;
- postojanje jasne i dokazive veze između nivoa kvalifikacija u nacionalnom okviru ili sistemu kvalifikacija i opisa nivoa EOK-a;
- potrebu da su nacionalni okvir ili sistem kvalifikacija i kvalifikacije u njemu zasnovani na načelu i cilju ishoda učenja i povezani sa propisima za validaciju neformalnog i informalnog učenja;
- potrebu da su procedure za uključivanje kvalifikacija u nacionalni okvir kvalifikacija transparentne;
- potrebu da nacionalni sistem(i) za obezbjeđenje kvaliteta za obrazovanje i osposobljavanje odgovara(ju) nacionalnom okviru ili sistemu kvalifikacija i u skladu su sa odgovarajućim evropskim principima i uputstvima;
- potrebu da proces povezivanja uključi pisane izjave relevantnih tijela za obezbjeđivanje kvaliteta o usklađenosti sa propisanim procedurama;
- potrebu da proces povezivanja uključi međunarodne stručnjake;
- potrebu da nadležno nacionalno tijelo (ili tijela) sertificuje povezivanje nacionalnog okvira ili sistema kvalifikacija sa EOK-om;
- zvanična platforma za EOK će sadržati opšti spisak država članica koje su potvrdile da su završile proces povezivanja;
- po završetku procesa referenciranja, u okviru rokova predviđenih Preporukom, sve nove potvrde o kvalifikacijama, diplome i „Europass“ dokumenti izdati od nadležnih tijela, putem nacionalnog sistema kvalifikacija, sadržaće jasno iskazani odgovarajući nivo EOK-a. Dodavanje oznake nivoa EOK-a na sertifikatu / diplomi pomaže svima koji su uključeni u proces da procijene nivo nacionalnih kvalifikacija i olakšavaju poređenje kvalifikacija iz različitih sistema.

⁶ Zora Bogićević, Evropski okvir kvalifikacija i njegov uticaj za razvoj nacionalnih okvira kvalifikacija - Olakšati mobilnost građana, Prosvjetni rad, br. 40, Podgorica, 2015.

4.4. USKLAĐENOST NACIONALNOG OKVIRA KVALIFIKACIJA SA EVROPSKIM OKVIROM KVALIFIKACIJA

U novembru 2014. godine na sjednici Savjetodavne grupe za Evropski okvir kvalifikacija Evropske komisije (EQF Advisory Group) donijeta je odluka o usvajanju Izvještaja o referenciranju Nacionalnog okvira kvalifikacija u Crnoj Gori sa Evropskim okvirom kvalifikacija za cjeloživotno učenje i Okvirom kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja čime je Crna Gora postala jedna od 24 (u tom trenutku) zemlje Evrope i prva od zemalja kandidata za članstvo u Evropskoj uniji koja je uspješno sprovela proces referenciranja. Na ovaj način izvršeno je i formalno povezivanje nivoa Nacionalnog okvira kvalifikacija u Crnoj Gori s nivoima Evropskog okvira kvalifikacija za cjeloživotno učenje, a time posredno i povezivanje s nacionalnim okvirima kvalifikacija drugih evropskih zemalja. To zapravo znači da su nivoi kvalifikacija koje se stiču u Crnoj Gori uporedivi s nivoima Evropskog okvira kvalifikacija, što omogućava prepoznatljivost kvalifikacija koje se stiču u Crnoj Gori i mobilnost pojedinaca u svijetu rada i obrazovanja na širem evropskom prostoru.

Slika 3: Uporedivost nivoa NOK-a i EOK-a

- **CKO** Crnogorski okvir kvalifikacija
- **EQF** Evropski okvir kvalifikacija
- **QF-EHEA** Okvir kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja⁷

4.5. OSNOVNI ELEMENTI NACIONALNOG OKVIRA KVALIFIKACIJA

U skladu sa Zakonom o nacionalnom okviru kvalifikacija, NOK obuhvata:

- nivoe i podnivoe kvalifikacija (kvalifikacije se razvrstavaju u nivoe od I do VIII, a nivoi I, IV i VII imaju podnivoe),
- opise nivoa,
- tipove kvalifikacija (kvalifikacije mogu biti kvalifikacije nivoa obrazovanja, stručne kvalifikacije i druge kvalifikacije),
- obim kvalifikacije (izražen kroz kreditnu vrijednost kvalifikacije).

4.5.1. Kvalifikacija

Kvalifikacija je formalno priznanje stičenih kompetencija. Pojedinac stiče kvalifikaciju kada nadležno tijelo utvrdi da je dostigao ishode učenja prema zadatom standardu kvalifikacije, što se potvrđuje javnom ispravom (diploma ili sertifikat). Naziv kvalifikacije daje sažetu informaciju poslodavcima, organizatorima obrazovanja, zaposlenima i studentima.

U Preporuci Evropskog parlamenta i Savjeta o uspostavljanju Evropskog okvira kvalifikacija za cjeloživotno učenje kvalifikacija je definisana kao „formalni ishod procesa ocjenjivanja i vrednovanja koja se stiče kada nadležno tijelo utvrdi da je pojedinac dostigao ishode učenja prema zadatim standardima“.⁸ Premda postoje razlike u definiciji pojma kvalifikacija u zemljama EU, u svim definicijama naglašena je uloga ishoda učenja.

⁷ QF-EHEA je instrument uspostavljanja nivoa kvalifikacija u sistemu visokog obrazovanja radi prepoznavanja i razumijevanja kvalifikacija između nacionalnih okvira kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja.

⁸ Official Journal of the European Union (2008): Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (text with EEA relevance) (2008/C 111/01). Online: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:111:0001:0007:E>

4.5.1.1. Naziv kvalifikacije

Naziv kvalifikacije kao jezički izraz pruža sažetu informaciju o kvalifikaciji. Naziv kvalifikacije obezbjeđuje prepoznatljivost i jedinstvenost kvalifikacije i veoma je važan za pravo razumijevanje kvalifikacije. Prepoznatljivost kvalifikacije znači da je kvalifikacija konkretnog naziva nacionalno priznata i prepoznata na tržištu rada, a jedinstvenost znači da je konkretna kvalifikacija „jedna i jedina“ i da se ne može ponoviti u nacionalnom okviru kvalifikacija.

Naziv kvalifikacije mora biti kratak, jasan, precisan i usaglašen sa nazivom standarda zanimanja kao osnovom za razvijanje kvalifikacije. Najčešće se u nazivu ističu karakteristične aktivnosti, predmeti ili sredstva rada (zavarivač, geometar, dizaličar). Ukoliko je dobro određen, naziv kvalifikacije značajno doprinosi razumijevanju kvalifikacije kako stručnjacima tako i onima koji to nijesu. Naziv kvalifikacije daje sažetu i najvažniju informaciju: poslodavcima, organizatorima obrazovanja, zaposlenima, studentima, stručnim tijelima zaduženim za kvalifikacije, tijelima za osiguranje kvaliteta itd.

4.5.1.2. Standard kvalifikacije

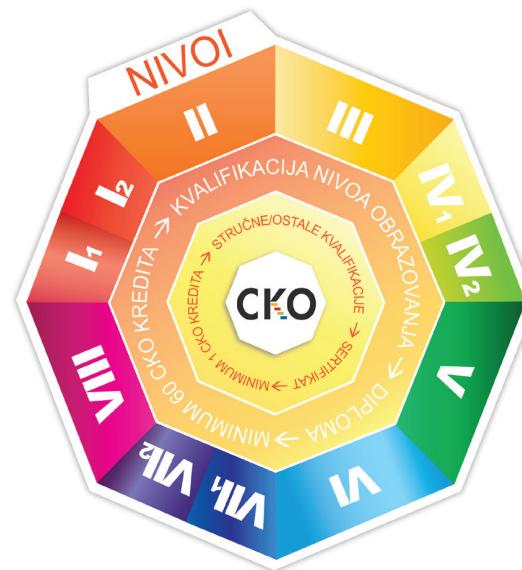
Sadržaj i struktura određene kvalifikacije definisani su u standardu kvalifikacije. Standard kvalifikacije sadrži ishode učenja koje treba da dostigne, zadovolji lice koje ima određenu kvalifikaciju, da bi moglo obavljati poslove, propisano standardima (zanimanja, obrazovnim ili drugim).

Struktura standarda kvalifikacije definisana je Zakonom o nacionalnom okviru kvalifikacija. Standard kvalifikacije čini:

- naziv kvalifikacije,
- tip kvalifikacije,
- nivo, odnosno podnivo kvalifikacije,
- kod kvalifikacije,
- kreditna vrijednost kvalifikacije,
- opis kvalifikacije,
- sadržaj kvalifikacije (uslovi za upis, broj obaveznih i izbornih predmeta, odnosno modula, načini provjere i kriterijumi provjere ishoda učenja).

Standard kvalifikacije može da sadrži i druge elemente potrebne za pojedine kvalifikacije.

Slika 4: Dijagram osnovnih elemenata NOK-a

4.5.2. Nivoi i opisi nivoa

NOK u Crnoj Gori je sveobuhvatan okvir koji obuhvata sve tipove kvalifikacija svrstane u nivo. Nivoi kvalifikacija su najznačajniji element NOK-a. Kvalifikacije u NOK-u se razvrstavaju u osam nivoa, sa podnivoima na nivoima I, IV i VII.

Nivoi (i podnivoi) kvalifikacija su detaljno definisani u opisima nivoa, izraženim kroz ishode učenja (a ne kroz dužinu trajanja obrazovanja). Opisi nivoa (i podnivoa) kvalifikacija označavaju složenost i opseg stečenih kompetencija. Opis svakog nivoa sadrži tri kategorije: znanja, vještine i kompetencije. Kvalifikacije se svrstavaju u nivoe na osnovu složenosti postignutih ishoda učenja. Svaka kvalifikacija koja se svrstava u okvir sadrži ishode učenja koji se opisuju kroz ove tri kategorije.⁹

4.5.3. Tipovi kvalifikacija

U Nacionalni okvir kvalifikacija svrstavaju se tri tipa kvalifikacija:

- kvalifikacije nivoa obrazovanja,
- stručne kvalifikacije,
- druge kvalifikacije.

⁹ U Prilogu 7.1. dati su Opisi nivoa NOK-a i EOK-a.

Kvalifikacija nivoa obrazovanja stiče se u okviru formalnog obrazovanja, završetkom javno važećeg obrazovnog ili studijskog programa i dostizanjem potrebnog obima kvalifikacije. Za kvalifikaciju nivoa obrazovanja izdaje se **diploma** o stečenom nivou obrazovanja i kvalifikaciji, čime se stiče mogućnost za nastavak obrazovanja ili uključivanje na tržište rada.

Stručna kvalifikacija stiče se završetkom dijela javno važećeg obrazovnog ili studijskog programa, provjerom nakon završetka posebnog programa obrazovanja ili direktnom provjerom neformalno i informalno stečenih znanja. Stručna kvalifikacija potvrđuje se **sertifikatom**.

Druge (dodatne) kvalifikacije su kvalifikacije koje ne povećavaju nivo osnovne kvalifikacije, već predstavljaju njenu dopunu i pokazuju dodatnu osposobljenost pojedinca potrebnu za uključivanje na tržište rada. Potvrđuju se **sertifikatom, uvjerenjem ili potvrdom**.

Kvalifikacija nivoa obrazovanja koja se stiče završetkom obrazovnog programa opšteg srednjeg obrazovanja (gimnazija) razvija se na osnovu obrazovnog standarda. Kvalifikacija nivoa obrazovanja koja se stiče završetkom obrazovnih programa nižeg, srednjeg i višeg stručnog obrazovanja razvija se na osnovu odgovarajućih standarda zanimanja. Stručna kvalifikacija za nivoe I-V za osnov ima jedan standard zanimanja.

U oblasti visokog obrazovanja (nivoi VI, VII i VIII) osnov za razvijanje kvalifikacije nivoa obrazovanja je studijski program, dok je osnov za razvijanje stručne kvalifikacije dio studijskog programa, program jednog ili više modula.

4.6. SEKTORI KVALIFIKACIJA

U zavisnosti od područja djelatnosti, kvalifikacije se u NOK svrstavaju u 15 sektora kvalifikacija.

Shodno Zakonu o nacionalnom okviru kvalifikacija, sektori kvalifikacija su:

1. Obrazovanje i osposobljavanje;
2. Humanistika i umjetnost;
3. Prirodne nauke;
4. Društvene nauke;
5. Inženjerstvo, proizvodne tehnologije (mašinstvo i obrada metala, elektrotehnika i automatizacija i dr.);
6. Građevinarstvo i uređenje prostora;
7. Ekonomija i pravo;

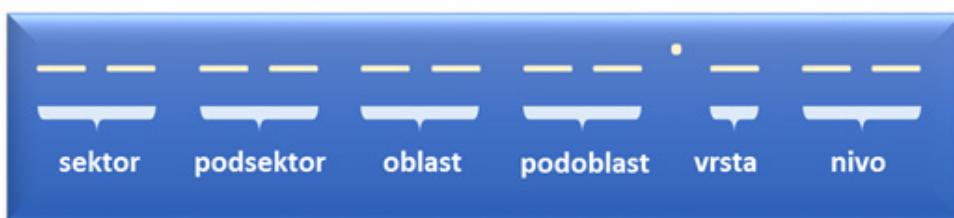

8. Poljoprivreda, prehrana i veterina;
9. Zdravstvo i socijalna zaštita;
10. Turizam, trgovina i ugostiteljstvo;
11. Saobraćaj i komunikacije;
12. Usluge;
13. Interdisciplinarna područja;
14. Rudarstvo, metalurgija i hemijska industrija;
15. Informaciona tehnologija.

Sektori kvalifikacija imaju svoj okvir kvalifikacija koji obuhvata podsektore, oblasti i podoblasti/kvalifikacije svih tipova i nivoa. Klasifikacija kvalifikacija omogućava razvrstavanje svih kvalifikacija u ove četiri grupe. Kvalifikacioni okviri sektora odsliskavaju stanje u sektoru u odnosu na kvalifikacije, razvojno su koncipirani i otvoreni su za dopunu novim kvalifikacijama, u skladu sa potrebama i promjenama na tržištu rada. NOK objedinjuje u sebi okvire kvalifikacija za pojedine sektore i postavlja ih u opšti sistemski kontekst.

Svakoj kvalifikaciji dodjeljuje se odgovarajući kod. Kod se sastoji od jedanaest karaktera koji upućuju na sektor, podsektor, oblast, podoblast, vrstu isprave i nivo.

Slika 5: Struktura koda kvalifikacije

Na osnovu dodijeljenog koda, kvalifikacija se unosi u informacioni sistem NOK-a, koji treba da poveća transparentnost i obezbijedi da sve zainteresovane strane imaju pristup kvalifikacijama i sistemu kvalifikacija.

U tabeli 1 prikazan je Okvir kvalifikacija za sektor Turizam, trgovina i ugostiteljstvo, odnosno klasifikacija kvalifikacija u sektoru. U sektoru Turizam, trgovina i ugostiteljstvo utvrđena su dva podsektora: Turizam i ugostiteljstvo i Trgovina. U okviru podsektora Turizam i ugostiteljstvo definisane su tri oblasti: Turističko posredovanje, Ugostiteljstvo i Ostale oblasti. Podsektor Trgovina podijeljen je na dvije oblasti: Logistika i distribucija i Nabavka i prodaja.

Tabela 1: Okvir sektora Turizam, trgovina i ugostiteljstvo

Kod sektora	Sektor	Kod podsektora	Podsektor	Kod oblasti	Oblast	Kod podoblasti	Podoblast/kvalifikacija	Kod kvalifikacija
10	TURIZAM, TRGOVINA I UGOSTITELJSTVO				TURISTIČKO POSLOVANJE	10010101		
						10010121	Turistički tehničar	10010121.141
						10010122	Agencijski službenik	10010122.241
						10010123	Planinski vodič	10010123.241
						10010124	Speleološki vodič	10010124.241
						10010125	Kajakaši/ kanu vodič na moru, jezeru i mrim vodama	10010125.241
						10010151	Turistički vodič	10010151.250
						10010153	Turistički animator	10010153.250
					UGOSTITELJSTVO	10010201	Roštiljdžija	10010201.220
						10010202	Pripremač pica	10010202.220
						10010206	Pomoći kuvar	10010203.120
						10010206	Servir	10010206.120
						10010207	Sobarica	10010207.220
						10010210	Konobar	10010210.130
						10010211	Kuvar	10010211.130
						10010212	Poslastičar	10010212.130
						10010214	Buregdžija	10010214.220
						10010221	Tehničar usluživanja	10010221.141
						10010222	Tehničar kulinarstva	10010222.141
						10010223	Recepcioner	10010223.241
						10010251	Viši gastronom	10010251.150
						10010252	Viši restorater	10010252.150
					OSTALE OBLASTI	10010301		
						10010321	Recepcioner za Wellnes i SPA	10010321.241
					LOGISTIKA I DISTRIBUCIJA	10020101		
						10020121		
						10020151		
						10020171		
					NABAVKA I PRODAJA	10020201	Prodavač	10020201.130
						10020221	Tehničar prodaje	10020221.141

4.7. PROCEDURE RAZVIJANJA KVALIFIKACIJA

Procedure razvijanja kvalifikacija uredene su Pravilnikom o procedurama razvijanja kvalifikacija od prvog do petog nivoa kvalifikacija i Pravilnikom o procedurama razvijanja kvalifikacija od šestog do osmog nivoa kvalifikacija koje je donijelo Ministarstvo prosvjete, i na osnovu metodološkog dokumenta Smjernice za razvoj kvalifikacija (nivoi I-V) koji je usvojio Savjet za kvalifikacije.

Kvalifikacije nivoa obrazovanja i stručne kvalifikacije od prvog do petog nivoa NOK-a, na osnovu odluke nadležnog savjeta, razvijaju Centar za stručno obrazovanje i Zavod za školstvo.

Kvalifikacije nivoa obrazovanja i stručne kvalifikacije od šestog do osmog nivoa NOK-a razvijaju ustanove visokog obrazovanja i dostavljaju na postupak akreditacije Savjetu za visoko obrazovanje.

4.7.1. Razvijanje kvalifikacija od I do V nivoa

Razvijanje kvalifikacija od I do V nivoa obuhvata pripremu standarda zanimanja, obrazovnog ili drugog standarda i pripremu standarda kvalifikacije. Na osnovu razvijenog standarda zanimanja, obrazovnog ili drugog standarda razvija se standard kvalifikacije. Na osnovu razvijenog standarda kvalifikacije priprema se obrazovni program, posebni program obrazovanja ili drugi program, čijim uspješnim završetkom kandidat stiče odgovarajuću kvalifikaciju (kvalifikaciju nivoa obrazovanja, stručnu ili drugu kvalifikaciju).

Kvalifikacija nivoa obrazovanja razvija se na osnovu više odgovarajućih standarda zanimanja (stručno obrazovanje) ili obrazovnog standarda (opšte obrazovanje), dok se stručna kvalifikacija razvija na osnovu jednog standarda zanimanja.

Standardom zanimanja utvrđuju se ključni poslovi i grupe poslova za zanimanje koje od polaznika zahtijevaju poslodavci. Na osnovu standarda zanimanja priprema se standard kvalifikacije i u njemu se utvrđuju ishodi učenja koje pojedinac mora zadovoljiti za svaku od grupa poslova. Obrazovnim programom ili posebnim programom obrazovanja utvrđuje se sadržaj i način organizacije procesa učenja, neophodan da bi se dostigli ishodi učenja iz standarda kvalifikacije.¹⁰

¹⁰ Referencing the Montenegrin Qualifications Framework to the European Qualifications Framework for Lifelong Learning and the Qualifications Framework for the European Higher Education Area, August 2014, p. 60.

4.7.1.1. Inicijativa za razvijanje kvalifikacije

Razvijanju kvalifikacije prethodi podnošenje inicijative. Inicijativa se podnosi u standardizovanoj formi. Podnositelj inicijative za razvijanje kvalifikacije može biti sektorska komisija, Centar za stručno obrazovanje i Zavod za školstvo. Inicijativu za razvijanje kvalifikacije može da podnese i škola ili drugo pravno lice, preko Centra za stručno obrazovanje ili Zavoda za školstvo.

Inicijativa za razvijanje kvalifikacije sadrži obrazloženje sa nazivom kvalifikacije, nivoom kvalifikacije, tipom kvalifikacije, nazivom jednog ili više standarda zanimanja, ishodima učenja, ocjenom potreba na tržištu rada i potreba društva, međunarodnom uporedivošću i dr. Formular za podnošenje inicijative za razvijanje kvalifikacije¹¹, kao i uputstvo za ispunjavanje formulara nalazi se na web-sajtu NOK-a www.cko.edu.me.

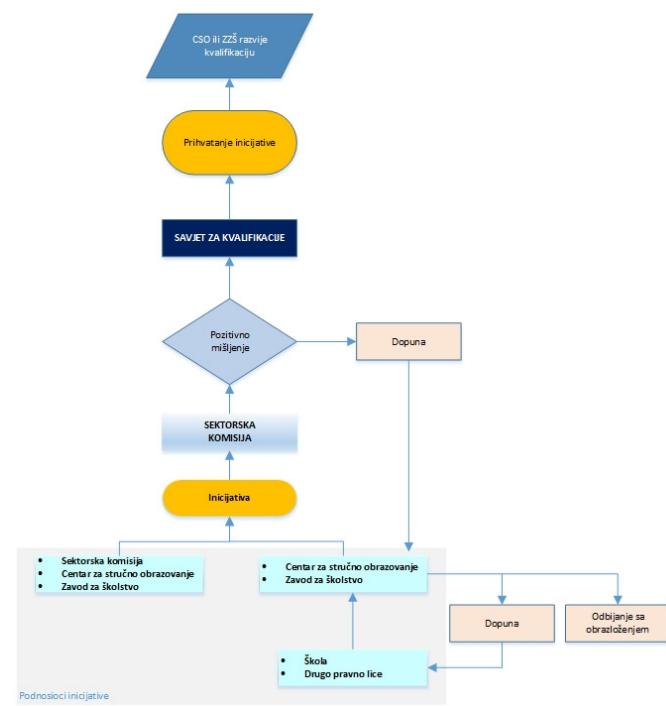
Centar za stručno obrazovanje odnosno Zavod za školstvo određuje kojem sektoru pripada kvalifikacija. U slučaju kada se ne može utvrditi kojem sektoru pripada kvalifikacija, odluku o tome donosi Savjet za kvalifikacije. Nakon podnošenja inicijative, stručne službe Centra za stručno obrazovanje i Zavoda za školstvo mogu prihvati inicijativu, zatražiti njenu dopunu ili je odbiti. U slučaju odbijanja inicijative, podnositelj inicijative se pisanim putem izještava o razlozima odbijanja. Prihvaćenu inicijativu za razvijanje kvalifikacije Centar ili Zavod u obliku pisanih prijedloga sa obrazloženjem upućuje odgovarajućoj sektorskoj komisiji, u zavisnosti od toga kojem sektoru kvalifikacija pripada.

Sektorska komisija razmatra prijedlog i može od podnosioca inicijative da zatraži njegovu dopunu i pojašnjenja. Nakon što da pozitivno mišljenje o prijedlogu, Sektorska komisija priprema osnovni profil kvalifikacije i upućuje ga Savjetu za kvalifikacije na razmatranje.

Nakon što Savjet za kvalifikacije usvoji predloženu inicijativu za razvijanje kvalifikacije, Centar za stručno obrazovanje ili Zavod za školstvo razvija kvalifikaciju. Razvijanje kvalifikacije podrazumijeva izradu standarda zanimanja, obrazovnog ili drugog standarda i izradu standarda kvalifikacije.

¹¹ Formular je dat u Prilogu 7.2.

Slika 6: Procedure podnošenja i usvajanja inicijative za razvijanje kvalifikacije (nivo I-V)

4.7.1.2. Razvijanje standarda zanimanja, obrazovnog ili drugog standarda

U zavisnosti od nadležnosti, Centar za stručno obrazovanje ili Zavod za školstvo obrazuju radnu grupu za pripremu standarda zanimanja, obrazovnog ili drugog standarda. Članovi radne grupe za pripremu standarda moraju ispunjavati određene uslove u pogledu stručnosti i radnog iskustva.

Standardi se pripremaju u skladu sa utvrđenom metodologijom. Standard zanimanja sadrži naziv zanimanja, nivo kvalifikacije, stručne kompetencije, grupe poslova i ključne poslove u okviru njih. Grupe poslova su: analiza, planiranje i organizacija rada, priprema rada odnosno radnog mesta, operativni poslovi, komercijalni poslovi, administrativni poslovi, poslovi rukovođenja, nadzor rada, obezbjeđivanje kvaliteta, održavanje i popravke, komunikacija, očuvanje zdravlja i okoline.

Obrazovni, odnosno drugi standardi sadrži nivo kvalifikacije i ključna znanja, vještine i kompetencije.

Priprema standarda podrazumijeva sprovođenje niza aktivnosti: intervjuje, ankete sa poslodavcima i drugim partnerima, posmatranje na radnom mjestu, analizu rezultata istraživanja u sektoru kvalifikacija, korišćenje važeće klasifikacije zanimanja, obrazovanja i međunarodnih dokumenata (ISCO 08, ESCO i sl.), preporuka relevantnih međunarodnih organizacija i tijela (ILO, Evropska komisija, CEDEFOP i sl.) i drugih instrumenata.

Radnu verziju dokumenta Centar, odnosno Zavod dostavlja poslodavcima i drugim organima, organizacijama i institucijama, na mišljenje i primjedbe. Nakon pribavljenih stručnih mišljenja, primjedbi i sugestija Centar, odnosno Zavod priprema prijedlog standarda zanimanja, obrazovnog ili drugog standarda i upućuje ga nadležnoj sektorskoj komisiji na razmatranje. Prihvaćeni prijedlog standarda zanimanja, obrazovnog ili drugog standarda sektorska komisija upućuje Savjetu za kvalifikacije. Nakon pozitivnog mišljenja Savjeta za kvalifikacije, Centar odnosno Zavod priprema standard kvalifikacije.

4.7.1.3. Razvijanje standarda kvalifikacije

Procedura za pripremu standarda kvalifikacije je u mnogome slična kao za pripremu standarda zanimanja. Centar za stručno obrazovanje odnosno Zavod za školstvo obrazuju radnu grupu za pripremu standarda kvalifikacije koja, na osnovu donešenog standarda zanimanja, obrazovnog ili drugog standarda priprema standard kvalifikacije. Centar odnosno Zavod koordiniraju radom radnih grupa.

Standard kvalifikacije priprema se u skladu sa utvrđenom metodologijom. Saglasno Zakonu o nacionalnom okviru kvalifikacija, standard kvalifikacije čini: naziv kvalifikacije; tip kvalifikacije; nivo, odnosno podnivo kvalifikacije; kod kvalifikacije; kreditna vrijednost kvalifikacije; opis kvalifikacije; sadržaj kvalifikacije.

Utvrđeni nacrt standarda kvalifikacije Centar odnosno Zavod upućuju odgovarajućoj sektorskoj komisiji na razmatranje. Sektorska komisija prihvaćeni prijedlog standarda kvalifikacije dostavlja Savjetu za kvalifikacije na razmatranje i usvajanje.

Savjet za kvalifikacije donosi standard kvalifikacije, svrstava kvalifikaciju u odgovarajući okvir kvalifikacija za sektor i dodjeljuje joj kod. Na taj način kvalifikacija za koju je standard kvalifikacije urađen postaje dio NOK-a i svrstava se u Registar.

Slika 7. Procedura razvijanja kvalifikacija od I do V nivoa

4.7.2. Razvijanje kvalifikacija od VI do VIII nivoa

Razvijanje kvalifikacije nivoa obrazovanja i stručne kvalifikacije u okviru šestog, sedmog i osmog nivoa kvalifikacija (oblast visokog obrazovanja) obuhvata izradu studijskog programa, dijela programa, programa jednog ili više modula i izradu standarda kvalifikacije.

Osnov za razvijanje kvalifikacije nivoa obrazovanja je studijski program. Osnov za razvijanje stručne kvalifikacije je dio studijskog programa, program jednog ili više modula.

Inicijativu za razvijanje kvalifikacije može da podnese ustanova visokog obrazovanja ili drugo pravno lice, preko ustanove visokog obrazovanja. Inicijativa se podnosi nadležnoj sektorskoj komisiji. Kada sektorska komisija prihvati inicijativu za razvijanje kvalifikacije, Savjet za kvalifikacije je utvrđuje kao prijedlog za razvijanje kvalifikacije.

Savjet za kvalifikacije prihvaci prijedlog dostavlja nadležnoj ustanovi visokog obrazovanja na razvijanje kvalifikacije. Razvijanje kvalifikacije obuhvata pripremu studijskog programa, dijela programa, programa jednog ili više modula i izradu standarda kvalifikacije. Program za sticanje kvalifikacije ustanova visokog obrazovanja dostavlja Savjetu za visoko obrazovanje na akreditaciju.

Nakon što Savjet za visoko obrazovanje akredituje program za sticanje kvalifikacije, ustanova visokog obrazovanja, na osnovu akreditovanog programa, izrađuje standard kvalifikacije u skladu sa odredbama Zakona o nacionalnom okviru kvalifikacija. Sadržaj standarda kvalifikacije popunjava se na obrascu¹², koji se nalazi na web-sajtu NOK-a www.cko.edu.me. Pripremljeni standard kvalifikacije ustanova visokog obrazovanja dostavlja Savjetu za kvalifikacije na potvrđivanje i svrstavanje u NOK. Nakon što Savjet za kvalifikacije usvoji standard kvalifikacije, kvalifikacija se svrstava u registar NOK-a.

Slika 8: Procedura razvijanja kvalifikacija od VI do VIII nivoa

4.8. SVRSTAVANJE KVALIFIKACIJA U NOK

U skladu sa Zakonom o nacionalnom okviru kvalifikacija Savjet za kvalifikacije donio je Metodologiju svrstavanja kvalifikacija u NOK. Metodologijom su utvrđene procedure koje se odnose na usklađivanje postojećih kvalifikacija i svrstavanje novih kvalifikacija u NOK.

Kvalifikacije koje se svrstavaju u NOK moraju ispuniti određeni standard. Transparentnost svrstavanja kvalifikacija obezbeđuje se kroz procedure koje obuhvataju: utvrđivanje naziva kvalifikacije, tipa kvalifikacije, nivoa (ili podnivoa) kvalifikacije, referentnog koda, kreditnog vrednovanja, uslova za prohodnost i napredovanje, ishoda učenja itd.

12 Obrazac je dat u Prilogu 7.3.

U skladu sa Metodologijom, Savjet za kvalifikacije je, na prijedlog sektorskih komisija, u NOK svrstao sve postojeće kvalifikacije (koje se mogu stići obrazovnom sistemu Crne Gore), kao i nove kvalifikacije.

Tabela 2: Klasifikacija programa i kvalifikacija po nivoima u NOK-u¹³

Nivoi	Podnivoi	Formalno obrazovanje / Kvalifikacije nivoa obrazovanja	Trajanje	Neformalno i informalno učenje ¹⁴ / Stručne kvalifikacije	Trajanje
VIII		Doktorske studije	(300 + 180) ECTS		
VII	VII2	Postdiplomske magistarske studije (do 2003. godine na Univerzitetu Crne Gore ¹⁵)	Diploma visokog obrazovanja + 2 godine		
		Postdiplomske magistarske studije	(180+120; 240 + 60; 180+60+60) ECTS	Posebni programi, moduli	Do 30 ECTS
VII	VII1	Postdiplomske specijalističke akademske i primijenjene studije	180 + 60 ECTS	Posebni programi, moduli	Do 30 ECTS
		Diplome visokog obrazovanja stečene do 2003. godine na Univerzitetu Crne Gore ¹⁶	4-6 godina		
		Osnovne akademske i primijenjene studije	240 ECTS	Posebni programi, moduli	Do 30 ECTS
VI		Osnovne akademske i primijenjene studije	180 ECTS	Posebni programi, moduli	Do 30 ECTS
V		Viša stručna škola	120 CSPK / ECVET	Posebni programi, moduli	
IV	IV2	Majstorski ispit	60 CSPK / ECVET	Posebni programi, moduli	
	IV1	Gimnazija Srednja stručna škola u četvorogodišnjem trajanju	240 CSPK / ECVET	Moduli	

13 Referencing the Montenegrin Qualifications Framework to the European Qualifications Framework for Lifelong Learning and the Qualifications Framework for the European Higher Education Area, August 2014, pp. 39-41.

14 U skladu sa odredbama Zakona o nacionalnom okviru kvalifikacija.

15 Do donošenja Zakona o visokom obrazovanju, 2003. godina.

16 Isto.

Nivoi	Podnivoi	Formalno obrazovanje / Kvalifikacije nivoa obrazovanja	Trajanje	Neformalno i informalno učenje ¹⁴ / Stručne kvalifikacije	Trajanje
III		Srednja stručna škola u trajanju od tri godine	180 CSPK /ECVET	Posebni programi, moduli	
				Moduli	
II		Niže stručno obrazovanje u trajanju od dvije godine		Posebni programi, moduli	1-119 CSPK
				Posebni programi, moduli	
I	I2	Osnovna škola		Programi radnog osposobljavanja	
	I1	Završen najmanje prvi ciklus osnovnog obrazovanja ili program funkcionalnog opismenjavanja		Programi radnog osposobljavanja	

4.9. PRIMJENA NACIONALNOG OKVIRA KVALIFIKACIJA U CRNOJ GORI

NOK je u Crnoj Gori takoreći tek zaživio i previše je kratko vrijeme njegove primjene da bismo mogli dati pregled uticaja koji ima na naš obrazovni sistem. Ipak, već se može primijetiti niz pozitivnih uticaja.

NOK, baziran na ishodima učenja, povezuje različite dijelove obrazovanja i osposobljavanja, čime se povećava koherentnost sistema kvalifikacija.

Povezivanje svijeta obrazovanja i svijeta rada jedan je od važnih ciljeva uspostavljanja i razvoja NOK-a. Sektorske komisije, kao stručna tijela, formirana na bazi partnerstva, svojim analizama postojećih i nedostajućih kvalifikacija u sektorima daju doprinos boljem povezivanju ova dva sistema i realnijoj projekciji budućih potreba.

Obezbeđuje se veća uključenost svih partnera i jačanje uzajamnog povjerenja svih učesnika u procesu. Promoviše se i jača partnerstvo s ključnim učesnicima. Razni partneri uključeni su kao članovi radnih grupa, savjeta, komisija u definisanje koncepta NOK-a, uspostavljanje procedura i nadležnosti za razvijanje kvalifikacija i u razvijanje kvalifikacija.

NOK omogućava vrednovanje neformalnog i informalnog učenja i njihovo povezivanje sa formalnim obrazovanjem, čime se podržava koncept cjeloživotnog učenja.

Definisanjem nadležnosti institucija, utvrđivanjem jasnih procedura i uspostavljanjem jasnih kriterijuma i standarda za sve vrste učenja jača se sistem obezbeđivanja kvaliteta.

Konačno, uspostavljanje i razvoj NOK-a, kao i njegovo referenciranje sa EOK-om, Crnu Goru uvodi u evropski prostor obrazovanja i tržišta rada, i garantuje prepoznatljivost i bolje razumijevanje nacionalnog sistema kvalifikacija, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou, čime se podstiče mobilnost mladih i odraslih u obrazovanju i zapošljavanju i cjeloživotno učenje.

NOK je namijenjen svim zainteresovanim učesnicima iz oblasti rada i obrazovanja - institucijama i tijelima nadležnim za razvijanje kvalifikacija, obrazovnim ustanovama, poslodavcima, nastavnicima, učenicima i studentima.

Razvijanjem kvalifikacija zasnovanih na ishodima učenja, u skladu sa potrebama tržišta rada, pojedinca i društva u cijelini, postižu se sljedeći **ciljevi**:

Za pojedince

- prepoznatljivost kvalifikacija na crnogorskom i evropskom tržištu rada;
- mobilnost u svrhu daljeg učenja i različiti načini sticanja kvalifikacija;
- vrednovanje i priznavanje neformalnog i informalnog učenja.

Za poslodavce

- bolje razumijevanje kvalifikacija koje se mogu steći u obrazovnom sistemu;
- kompetencije usklađene sa potrebama tržišta rada.

Za obrazovne ustanove

- uređen sistem obrazovanja;
- obrazovanje povezano sa tržištem rada;
- priznavanje neformalnog i informalnog učenja;
- uporedivost kvalifikacija koje se stiču u Crnoj Gori sa kvalifikacijama koje se mogu steći u obrazovnim sistemima drugih država.

5

POJMOVNIK

5.

POJMOVNIK

Cjeloživotno učenje (Lifelong learning)

Cjeloživotno učenje označava cjelokupno opšte obrazovanje, stručno obrazovanje i ospozobljavanje, neformalno obrazovanje, informalno i samousmjereno učenje tokom cijelog života.

Evropski okvir kvalifikacija za cjeloživotno učenje (European Qualifications Framework for Lifelong Learning - EQF)

Evropski okvir kvalifikacija za cjeloživotno učenje je instrument za opis i upoređivanje nivoa kvalifikacija u sistemima kvalifikacija razvijenim na nacionalnom, međunarodnom ili sektorskom nivou.

Formalno obrazovanje (Formal education)

Formalno obrazovanje je učenje koje se izvodi u organizovanom i strukturiranom okruženju (u školi / centru za obuku ili instituciji visokog obrazovanja) i eksplicitno je uređeno kao učenje (u smislu cilja, vremena, uključivanja, napredovanja i resursa).

Informalno učenje (Informal learning)

Informalno učenje je rezultat dnevnih aktivnosti na radnom mjestu, u okviru porodičnog života i slobodnog vremena i kao takvo nije strukturirano i, u najvećem broju slučajeva, nije rezultat namjere pojedinca.

Ishodi učenja (Learning outcomes)

Ishodi učenja su iskazi kojima se potvrđuje što pojedinac zna, razumije i sposoban je da uradi na kraju procesa učenja, bez obzira na način učenja i definisani su kroz znanje, vještine i kompetencije.

Jedinica kvalifikacije (Qualification unit)

Jedinica kvalifikacije je skup znanja, vještina i kompetencija koji formiraju komponentu kvalifikacije. Jedinica je najmanji dio kvalifikacije za koji je moguće organizovati provjeru, potvrđivanje postignutih ishoda učenja i za koju je moguće dodijeliti sertifikat (potvrdu, uvjerenje). Jedinica može da bude dio jedne kvalifikacije ili zajednička za više kvalifikacija.

Kreditni bod (Credit point)

Kreditni bod / kreditna tačka je mjerna jedinica za vrednovanje rada koju treba da ostvari učenik/polaznik radi postizanja ciljeva. To je brojčano izražen obim ishoda učenja (znanja, vještine, kompetencije) koje prosječan učenik/polaznik dostigne za 25 sati aktivnosti (teorijska i praktična nastava, vježbe, seminarski i projektni zadaci, istraživački rad, priprema za ispite i dr.).

Kvalifikacija (Qualification)

Kvalifikacija je formalni ishod procesa provjere koja se dobija kada nadležna institucija utvrdi da je lice postiglo ishode učenja, u skladu sa postavljenim standardima.

Nacionalni okvir kvalifikacija (National Qualifications Framework)

Nacionalni okvir kvalifikacija je instrument za razvrstavanje kvalifikacija u skladu sa opisima nivoa, iskazanih kroz znanja, vještine i kompetencije, koji treba da poveže i uskladi pojedine podsisteme kvalifikacija i poboljša preglednost, dostupnost, napredovanje i kvalitet kvalifikacija, u skladu sa potrebama tržišta rada i društva u cjelini.

Obrazovni standard (Educational standard)

Obrazovni standard precizira ishode učenja koje kandidat treba da dostigne nakon završenog obrazovnog programa opšteg obrazovanja.

Stručna kvalifikacija (Vocational qualification)

Stručna kvalifikacija je formalno priznata kvalifikacija na osnovu nacionalnih standarda zanimanja i stečena u postupku provjere znanja, vještina i kompetencija ili na osnovu dijela javno važećeg obrazovnog programa. Potvrđuje se sertifikatom, omogućava uključivanje na tržište rada i može biti uvažena u nastavku obrazovanja i sticanju nivoa obrazovanja.

Javno važeći obrazovni program (Publicly recognised educational programme)

Javno važeći obrazovni program je program na osnovu kojeg se ostvaruje obrazovanje i vaspitanje i čijim se završetkom stiče kvalifikacija nivoa obrazovanja, kao i stručne kvalifikacije u skladu sa zakonom.

Kompetencije (Competences)

Kompetencije su pokazane sposobnosti upotrebe znanja i vještina, kao i lične, socijalne i/ili metodološke sposobnosti u radnom ili okruženju učenja. U Okviru kvalifikacija kompetencije se određuju na osnovu samostalnosti i odgovornosti.

Kvalifikacija nivoa obrazovanja (Educational qualification)

Kvalifikacija nivoa obrazovanja je kvalifikacija koja se stiče završetkom programa formalnog obrazovanja, potvrđuje se diplomom i omogućava nastavak obrazovanja ili uključivanje na tržište rada.

Majstorski ispit (Master craftsman's exam)

Majstorski ispit je oblik postsekundarnog obrazovanja koji se polaze nakon trogodišnjeg, odnosno četvorogodišnjeg obrazovanja i određenog radnog iskustva.

Neformalno učenje (Non-formal learning)

Neformalno učenje je učenje za koje kod pojedinaca postoji namjera i kao takvo ima strukturirane ciljeve, vrijeme i podršku, ali ne čini dio formalnog sistema vaspitanja i obrazovanja.

Nivoi (i podnivoi) kvalifikacija (Qualification levels and sub-levels)

Nivoi (i podnivoi) kvalifikacija označavaju složenost i opseg stečenih kompetencija, opisuju se skupom mjerljivih pokazatelja. Kvalifikacije se u NOK razvrstavaju u osam nivoa kvalifikacija, koji pokazuju složenost postignutih ishoda učenja, opisanih kroz znanje, vještine i kompetencije.

Opisi nivoa (Level descriptors)

Opisi nivoa su mjerljivi pokazatelji složenosti znanja, vještina i kompetencija koje lice steklo učenjem i dokazalo nakon postupka učenja.

Program obrazovanja (Training programme)

Program obrazovanja je program neformalnog obrazovanja koji je usvojio nadležni savjet na osnovu koga se nakon provjere može steći stručna kvalifikacija.

Sertifikat (Certificate)

Sertifikat je dokaz o stečenoj stručnoj kvalifikaciji ili drugoj kvalifikaciji ili dijelu kvalifikacije i nije potvrda nivoa obrazovanja.

Standard zanimanja (Occupational standard)

Standard zanimanja je dokument koji propisuje sadržaj stručne kvalifikacije na određenom nivou zahtjevnosti i određuje potrebna znanja, vještine i kompetencije, koje lice mora posjedovati za obavljanje ključnih poslova u zanimanju.

Standard kvalifikacije (Qualification standard)

Standard kvalifikacije je dokument koji sadrži podatke o tipu kvalifikacije, nivou, odnosno podnivou kvalifikacije, broju stečenih kreditnih tačaka, tj. trajanju obrazovanja za sticanje kvalifikacije, ishodima učenja i dr.

Vještine (Skills)

Vještine obuhvataju sposobnosti primjene znanja u rješavanju zadataka i

problema. U kvalifikacionom okviru vještine su opisane kao kognitivne ili praktične.

Zanimanje (Occupation)

Zanimanje je skup poslova i zadataka koji su sadržajem i vrstom, organizacijski i tehnološki srodni i međusobno povezani da ih obavlja jedno lice koje posjeduje odgovarajuća znanja, vještine i kompetencije.

Znanje (Knowledge)

Znanje je skup stečenih i povezanih informacija koje su rezultat učenja. To je skup podataka, načela, teorije i prakse koji su povezani sa područjem rada ili učenja. U kvalifikacionom okviru znanje je opisano kao teorijsko i/ili činjenično.

6

LITERATURA

6.

LITERATURA

- Brochure about the EQF: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learningpolicy/doc/eqf/brochexp_en.pdf
- Criteria and procedures for referencing national qualifications levels to the EQF: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/eqf/criteria_en.pdf
- EQF Newsletter (April 2010): http://ec.europa.eu/education/lifelong-learningpolicy/doc/eqf/news1_en.pdf
- EQF-Note 1: Explaining the European Qualifications Framework for Lifelong Learning: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learningpolicy/doc/eqf/brochexp_de.pdf
- EQF-Note 2: Added Value of National Qualifications Frameworks in Implementing the EQF: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learningpolicy/doc/eqf/note2_en.pdf
- EQF-Note 3: Referencing National Qualifications to the EQR: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/EQR/note3_en.pdf
- Evropska komisija (2001): Saopštenje komisije: Stvoriti evropski prostor za cjeloživotno učenje, Brisel.

- Informacija o realizaciji aktivnosti na uspostavljanju Nacionalnog okvira kvalifikacija, Vlada Crne Gore, Ministarstvo prosvjete i nauke, 2010.
- Informacija o realizaciji aktivnosti na uspostavljanju Nacionalnog okvira kvalifikacija, Vlada Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, 2012.
- Informacija o razvoju Nacionalnog okvira kvalifikacija, Vlada Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, 2015.
- Leaflet about the EQF: http://ec.europa.eu/education/pub/pdf/general/eqf/leaflet_en.pdf
- Metodološki dokumenti Savjeta za kvalifikacije: www.cko.edu.me
- Official Journal of the European Union (2008): Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (text with EEA relevance) (2008/C 111/01): http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:111:0001:0007:E_N:PDF (14. 11. 2011)
- Pravilnik o opisu nivoa i podnivoa kvalifikacija, "Sl. list CG", br. 64 /11.
- Pravilnik o procedurama razvijanja kvalifikacija od prvog do petog nivoa kvalifikacija, "Sl. list CG", br. 21/12.
- Pravilnik o procedurama razvijanja kvalifikacija od šestog do osmog nivoa kvalifikacija, "Sl. List CG", br. 52/12.
- Referencing the Montenegrin Qualifications Framework to the European Qualifications Framework for Lifelong Learning and the Qualifications Framework for the European Higher Education Area, Podgorica, August 2014.
- Strategija uspostavljanja Nacionalnog okvira kvalifikacija, Vlada Crne Gore, Ministarstvo prosvjete i nauke (2008)
- Strategija inkluzivnog obrazovanja (2014-2018), Vlada Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, Podgorica, 2013.
- Strategija obrazovanja odraslih (2005–2015), Vlada Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, Podgorica, septembar 2014.
- Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2015–2020), Vlada Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, Podgorica, decembar 2014. i odgovarajući akcioni planovi
- The European Qualifications Framework (European Commission website): http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc44_en.htm
- The European Qualifications Framework (Internet portal): http://ec.europa.eu/eqf/home_en.htm
- Zakoni i pravilnici iz oblasti obrazovanja: www.sluzbenelist.me
- Zora Bogićević, Evropski okvir kvalifikacija i njegov uticaj za razvoj nacionalnih okvira kvalifikacija - Olakšati mobilnost građana, Prosvjetni rad, br. 40, Podgorica, 2015.

7

PRILOZI

7.

PRILOZI

7.1. OPISI NIVOA EOK-A I NOK-A

7.2. INICIJATIVA ZA RAZVIJANJE KVALIFIKACIJE – FORMULAR

7.3. SADRŽAJ STANDARDA KVALIFIKACIJE – OBRAZAC

7.1. OPISI NIVOA EOK-A I NOK-A

Nivo	EOK			Kompetencije	Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije
	Znanja	Vještine	Kompetencije					
1	Tenjeljno opšte znanje	Temeljne vještine za obavljanje jednostavnih zadataka.	Rad ili učenje pod direktnim nadzorom u struktuiranom okruženju.	Elementarna znanja o jednostavnim činjenicama i pojmovima u oblasti rada ili disciplinama.	I1	Elementarna jezička i matematička pismenost, ovlađivanje praktičnih vještina i izvršavanju manjeg broja poznatih zadataka, koji se ponavljaju, uz upotrebu osnovnih alata i materijala.	Otvajanje poslova i zadataka u predviđljivim i poznatim situacijama, koje se ponavljaju; Samostalnost u obavljanju poslova i zadatka je vrlo mala; Obavljanje poslova i zadatka je pod neposrednim nadzorom; Nema odgovornosti za rad drugih.	
		Osnovna opšta znanja, poznavanje osnovnih činjenica i pojnova u disciplini ili oblasti rada, ili disciplini, koja omogućava dalle sistematičko učenje.	Rad ili učenje pod direktnim nadzorom sa nešto samostalnosti.	Osnovna opšta i funkcionalna stručna znanja, primjenjiva u praksi u oblasti rada ili disciplini.	II	Osnovna funkcionalna jezička, matematička, informatička pismenost, upotreba osnovnih znanja iz prirodnih i društvenih nauka i osnove građanske pismenosti; Izvođenje manje zahtjevnih, unaprijed definisanih poslova i zadataka u poznatim uslovima; Rukovanje mašinama sa jednostavnim procedurama, sa jednostavnim alatima i uređajima, uz detaljniju uputstva.	Otvajanje poslova pod povremenim nadzorom, sposobnost snalaženja u rješavanju jednostavnih problema u situacijama koje su vezane za određenu oblast ili disciplinu; Vrednovanje sopstvenoga rada je prema osnovnim kriterijumima u svojoj oblasti rada, uz ograničenu odgovornost za kvalitet.	
2	Tenjeljno činjenično znanje u području rada ili učenja.	Temeljne kognitivne i praktične vještine potrebne za konštruisanje bitnih informacija kako bi se obavili zadaci i rješili rutinski problemi korишćenjem jednostavnih pravila i alata.	Rad ili učenje pod direktnim nadzorom sa nešto samostalnosti.	Osnovna opšta i funkcionalna stručna znanja, primjenjiva u praksi u oblasti rada ili disciplini.	III	Osnovna opšta i stručna znanja, uz poznavanje činjenica, principa i procesa u oblasti rada ili disciplini.	Kognitivne i praktične vještine omogućavaju rješavanje poznatih i manje poznatih situacija; Obavljanje poslova i zadatka koji su srednje zahtjevni, manje standardizovani i relativno pregleđeni, sa različitim materijalima, alatima, opremom i uređajima u proizvodnji i uslugama.	
								Ospozobljenost za izvođenje poslova i zadataka koji nisu unaprijed definisani, uz veći stepen odgovornosti i samostalnosti; Rad je u skladu sa opštim instrukcijama; U okviru unaprijed dath ovlašćenja, u svom djelokrugu rada, planira, priprema, organizuje i vrednuje sopstveni rad i rad projektnaca i manje grupe.

Nivo	EOK			Kompetencije	Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije
	Znanja	Vještine	Kompetencije					
3	Znanje činjenica, načela procesa i praktičnih vještina potrebnih u području rada ili učenja.	Niz kognitivnih i praktičnih vještina potrebnih za ispunjenje zadataka i rješavanje problema odabirom i primjenom osnovne metodologije, alata, materijala i informacija.	Preuzima odgovornost za završavanje zadataka u radu ili učenju; Prilagođava vlastito ponasanje okonostima u rješavanju problema.	Praktično upravljanje sobom unutar strukturalne rade ili učenja u predviđom okruženju u kojem je promjena ipak moguća; Nagleda rutinski rad drugih, preuzima izvjesnu odgovornost za vrednovanje i unapređivanje aktivnosti u radu ili učenju.	IV1	Sistematična i celovita opšta i stručna znanja u disciplini ili oblasti rada, koja uključuju povezivanje činjenica i teorijskih principa i omogućavaju dalje sistematično učenje.	Kognitivne i praktične vještine omogućavaju rješavanje poznatih i manje poznatih situacija; Obavljanje poslova i zadatka koji su srednje zahtjevni, manje standardizovani i relativno pregleđeni, sa različitim materijalima, alatima, opremom i uređajima u proizvodnji i disciplini.	Samostalnost u rješavanju zadataka unutar discipline ili oblasti rada, uz predviđanje i postupak; Odgovornost za sopstveni rad i rad grupe i vrednovanje rezultata rada prema utvrđenim kriterijumima.
								Pripremanje i organizovanje sopstvenog rada i rada drugih i odgovornosti za njihov rad; Sposobnost prenošenja znanja iz svog djelokruga rada drugima; Vrednovanje sopstvenog rada i rada grupe prema opštim i specifičnim kriterijumima u stručnom području.
4	Činjenično i teorijsko znanje u širim kontekstima unutar područja rada ili učenja.	Niz kognitivnih i praktičnih vještina potrebnih za strukturiranje rešenja za specifične probleme u području rada ili učenja.	Praktično upravljanje sobom unutar strukturalne rade ili učenja u predviđom okruženju u kojem je promjena ipak moguća; Nagleda rutinski rad drugih, preuzima izvjesnu odgovornost za vrednovanje i unapređivanje aktivnosti u radu ili učenju.	Specijalistička stručna znanja u vežbi stručnoj oblasti o procesima, alatima, materijalima i uređajima.	IV2	Razumijevanje teorijskih principa i njihova primjena u praksi i u rješavanju problema; Izvođenje raznovrsnih, više zahtjevnih i specifičnih zadataka u djelimično nepredviđljivim situacijama, uz upotrebu različitih alata, uređaja i metoda.	Samostalnost u rješavanju različitih i specifičnih problema u stručnom području;	

EOK				NOK			
Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije	Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije
5	Opsrežno, specijalizirano, činjenično i teorijsko znanje unutar područja rada ili učenja te svjesnost granica vlastitoga znanja.	Obuhvatan niz kognitivnih i praktičnih vještina potrebnih za razvoj kreativnih rešenja na apstraktnе probleme.	Praktično upravljanje i nadzor u okruženju rada ili učenja u kojem su moguće nepredvidive promjene; Preispituje i unapređuje vlastitu i izvedbe drugih.	V	Sveobuhvatna sistematična stručna znanja u određenoj oblasti rada, koja omogućavaju kritičko razumijevanje koncepta, principa, tehnologija i metoda rada.	Izvođenje velikog broja raznovrsnih, kompleksnih i složenih radnih zadataka u novim i nepoznatim situacijama, uz primjenu različitih metoda, tehnika i postupaka rada.	Samostalnost u odlučivanju u novim i nepoznatim situacijama unutar djelokruga svog rada, uvođenje promjena i poboljšanja pri planiranju i organizaciji radnih procesa koji uticu na poboljšanje kvaliteta poslova i zadataka; Odgovornost za uspješnost rada grupe, vrednovanje svoga rada, rada grupe i procesa.

EOK				NOK						
Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije	Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije			
6	Napredno znanje područja rada ili učenja, uključujući majstorsvo i razumevanje teorija i načela.	Upravlja složenim tehničkim ili stručnim aktivnostima projekta, preuzimajući odgovornost za donošenje odluka u nepredvidivom specifnom području rada ili učenja; Preuzima odgovornost za upravljanje profesionalnim razvojem pojedinaca i grupe.	Pokazuje širok i integrirani dijapazon teorijskih i praktičnih znanja iz predmeta ili discipline koji omogućava razumevanje i primjenu znanja struke u području studiranja; Konisti znanje koje se zasniva na aktuelnim dešavanjima i kritički razmišlja o određenom predmetu ili disciplini; Pokazuje kritičko razmišljanje o vlastitom kreativnom potencijalu, i sposobnost izbora i primjene glavnih teorija i principa, koncepta i terminologije u datoj oblasti; Pronalazi argumente za rješavanje problema u okviru svoje oblasti i iste umije da zastupa.	VI	Pokazuje širok i integrirani dijapazon teorijskih i praktičnih znanja iz predmeta ili discipline koji omogućava razumevanje i primjenu znanja struke u području studiranja; Konisti znanje koje se zasniva na aktuelnim dešavanjima i kritički razmišlja o određenom predmetu ili disciplini; Pokazuje kritičko razmišljanje o vlastitom kreativnom potencijalu, i sposobnost izbora i primjene glavnih teorija i principa, koncepta i terminologije u datoj oblasti; Pronalazi argumente za rješavanje problema u okviru svoje oblasti i iste umije da zastupa.	Vlada određenim metodama, vještinama, tehnikama/praksom i materijalima sa predmetom ili disciplinom, od kojih su neke specijalizovane ili napredne; Primjenjuje rutinske metode ispitivanja /ili istraživanja; Prikuplja i tumači relevantne podatke u svojoj oblasti, konisteći čitav dijapazon izvora; Daje kritičku ocjenu stručnih problema /ili sintezu ideja, koncepta, informacija i pitanja; Koristi niz opšthih vještina, prati i primjenjuje razvoj novih tehnika i tehnologija; Prepoznaje glavne probleme na osnovu istraživanja i kroz integriranje znanja iz novih ili međudisciplinarnih oblasti pokazuje sposobnost da vrši selekciju i primjenjuje odgovarajuća sredstva kako bi riješio probleme i izvršio zadatke;	Pokazuje sposobnost odgovornosti za rad i obuku drugih i konstantno vrednuje sopstveni rad i odgovornost prema poslu; Pokazuje sposobnost timskog rada pod vodstvom drugih kompetentnih lica.	Pokazuje kreativnost u razvoju projekata /inicijativa; Preuzima određenu odgovornost za rad i obuku drugih i konstantno vrednuje sopstveni rad i odgovornost prema poslu; Pokazuje sposobnost timskog rada pod vodstvom drugih kompetentnih lica.	Donosi sud na osnovu socijalnih i etičkih pitanja koja se javljaju u toku rada i učenja, tražeći smjernice (uputstvo) gdje je to potrebno.	Ima sposobnost rješavanja problema; Sposoban/a je da formira mišljenja na osnovu nepotpunih ili ograničenih informacija; Pokazuje svijest o sopstvenim potencijalima i motivaciju za unapređenje sopstvenog znanja, vještina i kompetencija.

Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije	Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije				
Visoko specijalizovano znanje od kojeg su neka znanja na prvoj poziciji u području rada ili učenja kao osnova originalnom mišljenju i/ili istraživanju; Kritička svijest o problematičnim znanjima u grančnim područjima između različitih područja.	Specijalizovane vještine rješavanja problema za istraživanje i/ili inovacije kako bi se stvorila nova znanja i procedure i integriralo znanje iz različitih područja.	Uporavlja i mijenja složene i nepredvidive uslove rada ili učenja - što zahtijeva nove strateške pristupe; Preuzima odgovornost za doprinos stručnjim znanjima i praksama i/ili za preispitanje strateškog rada tima.	Pokazuje teorijsko i praktično znanje koje predstavlja osnovu za originalnost pri stručnom radu i/ili primjeni i dejanju. Integrise većinu glavnih stručnih oblasti, terminologiju i konvenciju na nivou discipline (ili skupa povezanih predmetnih oblasti kao što je to slučaj u medicini); Razvija visoko specijalizovana teoretska i praktična znanja u određenom predmetu/disciplini u nizu povezanih predmetnih oblasti zasnovanih na relevantnim naučnim saznanjima;	VII1	Pokazuje poznavanje aktuelnih pitanja i trendova u jednom ili više predmeto/disciplina i povezanih predmetnih oblasti i pokazuje svijest i razumijevanje teorija, principa, koncepta, kao i sposobnost da ih primjenjuje; Kritički razmatra, konsoliduje i proširuje znanje, vještina i praksu u sopstvenom predmetu/ disciplini; Stičeeno znanje stvara osnovu za razvoj i primjenu originalnih ideja i rješenja kao i dobru osnovu za dalju specijalizaciju i nastavak obrazovanja, sa ciljem prohodnosti ka višim nivoima kvalifikacija.	Pokazuje teorijsko i praktično znanje koji je integrirano u strukturu predmeta/ disciplina, poznавanje terminologije i konvencija; Konisti teorijska i praktična znanja koja su povezana sa najnovijim naučnim dostignućima; Pokazuje kritičko razumijevanje glavnih teorija, principa, koncepta i pitanja koja se odnose na predmet/disciplinu i svoju oblasti, i na presjecima različitih oblasti.	Pokazuje spособnost da efikasno radi na konkretnom i/ili multdisciplinarnom predmetu kao član tima, doprinoseći novom načinu razmisljanja i rješavanja problema; Radi profesionalno pod vodstvom u usaradnji sa kolegama i kvalifikovanim licima iz prakse; Preuzima odgovornost za sopstveni rad i/ili odgovornost za rad drugih; Pravi kritičke osvite na sopstvenu i tuđe uloge i odgovornosti, pokazuje sposobnost da radi i upravlja situacijom u raznim nepoznatim i složenim uslovima rada i istraživačkim oblastima i rješava probleme u tim kontekstima;	Pokazuje spособnost da učestvuje u naučnom i istraživanju; Diagnostikuje, definisce i analizira složene probleme u svojoj oblasti, izvodi zaključci i daje preporuke korisnicima;	Korisiti niz glavnih vještina, tehnika, praksi i/ili materijala koji su povezani sa predmetom/ disciplinom (ili skup povezanih predmetnih oblasti kao što su one u medicini); Prati i primjenjuje nove tehnike i tehnologije;	Pokazuje spособnost da efikasno radi na konkretnom i/ili multdisciplinarnom predmetu kao član tima, doprinoseći novom načinu razmisljanja i rješavanja problema; Radi profesionalno pod vodstvom u usaradnji sa kolegama i kvalifikovanim licima iz prakse; Preuzima odgovornost za sopstveni rad i/ili odgovornost za rad drugih; Pravi kritičke osvite na sopstvenu i tuđe uloge i odgovornosti, pokazuje sposobnost da radi i upravlja situacijom u raznim nepoznatim i složenim uslovima rada i istraživačkim oblastima i rješava probleme u tim kontekstima;	Samostalan/a je i preuzima inicijativu u radu ili zadacima koji su povezani sa radom i/ili istraživanjem; Učestvuje u profesionalnim diskusijama, formuliše i prezentuje argumente i rješenja za glavne probleme iz naučne oblasti (profesije); Bavi se kompleksnim etičkim i profesionalnim pitanjima u skladu sa trenutnim propisima i profesionalnom orijentacijom.

Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije	Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije						
VII2	Pokazuje visokospecijalizovano teorijsko i praktično znanje koje integrise većinu glavnih oblasti predmeta/ disciplina, poznавanje terminologije i konvencija; Konisti teorijska i praktična znanja koja su povezana sa najnovijim naučnim dostignućima; Pokazuje kritičko razumijevanje glavnih teorija, principa, koncepta i pitanja koja se odnose na predmet/disciplinu i svoju oblasti, i na presjecima različitih oblasti,	Pokazuje originalnost i kreativnost u primjeni sopstvenog znanja; Ima dobru osnovu za bavljenje naučnoistraživačkim radom i dalje napredovanje u nauču u pravcu sticanja diplome doktora nauka.	Korisiti široki dijapazon vještina, tehnika, praksi i/ili materijala koji su povezani sa predmetom/ disciplinom, uključujući i razne specijalizovane i predstavljaju najnoviju informaciju;	Ima značajnu autonomiju i inicijativu u vođenju aktivnosti; Pokazuje sposobnost da upravlja i uvođi novine u složene i nepoznate radne i nastavne kontekste;	Korisiti informacije iz najnovijih naučnih otkrića;	Ima sposobnost da rješava probleme u uslovima nepostojanja relevantnih informacija;	Ima znacajan dio odgovornosti drugih;	Ima značajnu autonomiju i inicijativu u vođenju aktivnosti; Pokazuje sposobnost da upravlja i uvođi novine u složene i nepoznate radne i nastavne kontekste;	Ima sposobnost da rješava probleme u uslovima nepostojanja relevantnih informacija;	Ima značajan dio odgovornosti drugih;	Vrši evaluaciju učinka tima i posjeduje vještine potrebne za upravljanje projekta;	Posjeduje inovacionu sposobnost i sposobnost argumentovanog rješavanja problema;	Može da radi u složenim etičkim i društvenim okolnostima i donosi odluke u vezi sa pitanjima i za koja trenutno nema propisa ili smjernica.

Nivo	Znanja	Vještine	Kompetencije	Nivo	Znanja	Vještine	NOK	
8	Znanje na najnaprednijoj granici u području rada ili učenja i granicima podnajmljima između različitih podnajmlja.	Najnaprednije i specijalizovane vještine i tehnike, uključujući sintezu i vrednovanje, nužne za kritičko rješavanje problema u istraživanju i/ ili inovacijama i za širenje i redefiniranje postojećih znanja ili stručne prakse.	Pokazuje esencijalnu mjerodavnost, inovativnost, samostalnost, znanstveni i profesionalni integritet i odziv u angažiranost razvoju novih ideja ili procesa na najnaprednijoj granici rada ili učenja koji uključuju i istraživanje.	Pokazuje široki dijapazon znanja iz određene oblasti stručno konzistencijski analizu, vrednovanje i povezivanje složenih ideja koje su potpuno nove u nekoj oblasti. Obogadjuje ili redefiniše postojeće znanje i/ ili profesionalnu praksu u jednoj oblasti i/ili više oblasti koje se preklapaju; Formira ili rukovodi naučnoistraživačkim timom, samostalno povezuje, interpretira i prezentuje rezultate naučnog istraživanja.	VIII	Pokazuje široki dijapazon znanja iz određene oblasti stručno znanje za kritičku analizu, vrednovanje i povezivanje složenih ideja koje su potpuno nove u nekoj oblasti. Obogadjuje ili redefiniše postojeće znanje i/ ili profesionalnu praksu u jednoj oblasti i/ili više oblasti koje se preklapaju; Formira ili rukovodi naučnoistraživačkim timom, samostalno povezuje, interpretira i prezentuje rezultate naučnog istraživanja.	Bira i koristi odgovarajuće metodologije; Pokazuje napredne vještine u prikupljanju, upravljanju, dobijanju i analizi podataka u složenim okruženjima; Primjenjuje visoko razvijene informacione, naučno-obrazovne i tehnološke vještine, kao i vještine za upravljanje projekta i eksperitanju u naučnom istraživanju; Ima sposobnosti da tumači podatke i brain i argumente; Posjeduje vještinu za komunikaciju sa načinom zajednicom na visokom nivou; Pokazuje ekspertizu u diseminaciji i objavljivanju naučnih rezultata i radova; Posjeduje sposobnost naučnog povezivanja sa kolegama u okviru istraživačkih oblasti; Ima sposobnost odlične komunikacije na jednom jeziku u međunarodnoj istraživačkoj zajednici; Vodi, istražuje i razvija projekt kojim rukovodi, dijagnostikuje problem i donosi rješenje na osnovu nepotpunih i ograničenih informacija.	Identificuje oblast istraživanja; Pokazuje sposobnost da samostalno provodi istraživanje; Rješava probleme integracijom složenih i ponekad nepotpunih izvora znanja u novim i nepoznatim kontekstima; Bira, planira i pokreće rad u istraživanju na izvodljiv način; Postaje etička načela u istraživanju; Doprinosi originalnosti istraživanju u dатој oblasti; Ima sposobnost unaprjeđivanja znanja i/ ili primjerenjivanja znanja u novom kontekstu (koji prethodno nije istraživan); Unaprjeđivanja metodologije; Reaguje na socijalne i etičke probleme koji se javljaju tokom rada i učenja; Pokazuje kvalitete u upravljanju i sposobnost za inovaciju u nepoznatim, složenim i nepredvidivim radnim ili nastavnim kontekstima; Pokazuje posvećenost, odlučnost i istražnost u radu.

7.2. INICIJATIVA ZA RAZVIJANJE KVALIFIKACIJE – FORMULAR

INICIJATIVA ZA RAZVIJANJE KVALIFIKACIJE

* NAZIV KVALIFIKACIJE	
* NIVO KVALIFIKACIJE	
* TIP KVALIFIKACIJE	
* NAZIV JEDNOG ILI VIŠE STANDARDA (ZANIMANJA, OBRAZOVNOG, DRUGOG) NA KOJEM SE KVALIFIKACIJA BAZIRA	
* SADRŽAJ KVALIFIKACIJE/ ISHODI UČENJA	
* OCJENE POTREBA NA TRŽIŠTU RADA	
* MEĐUNARODNA UPOREDIVOST	
USLOVI ZA UKLJUČIVANJE U PROGRAM	
PROHODNOST	
POVEZANOST SA DRUGIM KVALIFIKACIJAMA	
* PREDLAGAČ INICIJATIVE	
* DATUM	

Obavezno je popuniti polja označena zvjezdicom.

7.3. SADRŽAJ STANDARDA KVALIFIKACIJE – OBRAZAC

SADRŽAJ STANDARDA KVALIFIKACIJE

	Vrsta informacija			
Naziv kvalifikacije				
Studijski program, dio programa, program jednog ili više modula, posebni program				
Tip kvalifikacije				
Vrsta isprave				
Nivo kvalifikacije				
Kod kvalifikacije				
Kreditna vrijednost kvalifikacije				
Opis kvalifikacije				
Verifikacija dokumenta				
	Opravdanost kvalifikacije, uslovi upisa i prohodnost			
Potreba za kvalifikacijom				
Uslovi za upis				
Prohodnost				
	Struktura kvalifikacije			
Naziv kvalifikacije				
Ukupno kredita				
Spisak obaveznih jedinica kvalifikacije (jedinica ishoda učenja)	Kod	Naziv	Nivo	Krediti
Ukupan broj kredita				
Spisak izbornih jedinica kvalifikacije	Kod	Naziv	Nivo	Krediti
Ukupan broj kredita				
Spisak jedinica ključnih kompetencija				
Ukupan broj kredita				
Dodatne informacije o načinima provjere				
Referentni podaci				
Sektor:				
Podsektor:				
Provjerio/provjerila:				
Datum verifikacije:				
Datum isteka važnosti kvalifikacije:				
Broj kredita:				